

Forskerforum

TIDSSKRIFT FOR FORSKERFORBUNDET

FOTO:

Varsler veiskille

I høst kan åtte år med blå regjering være over. De rødgrønne lover mindre konkurranse og rapportering for universitetsansatte hvis de vinner valget.

Side 16–23

Er forskarar vanlege folk?

Sjølvs åndsmenneske er ikkje heva over materielle tilstander.

FOTO: ERIK NORRUD

Ingen kjem unna klimaet. Spesielt ikkje forskarane, som vektlegg klimaspørsmålet sterkt når dei røystar.

No er det vanlege folks tur, seier Ap, og har med det etablert eitt av kjernepunktene i valkampen. Er forskarar vanlege folk? Dei er ikkje så mange at det er viktig for partia å fri til dei. Det beste forskarane kan vonne på har som regel vore å klatre på agendaen ved å verte samanvovne med større grupper og strøymingar. I år skjer dette på fleire måtar.

Første stikkord er Nesna. Senterpartiet var motstandar av strukturreforma, som låg til grunn for samanslåing av mange universitet og høgskular og nedlegging av studiestader. Derfor er det konsistent når Trygve Slagstad Vedum lovar å attreise Nesna som studiestad. Etter den upopulære nedlegginga, vrei politikarar frå Frp til SV seg i stolane og ymta om omkamp. Ap, som grovt sagt tapa Nord-Noreg til Sp ved lokalvalet i 2019, har teke opp kampen om distriktsrøystene. Dei vil no ha ei reform for desentralisert utdanning og «utdanningssenter» der det er langt til næraste høgare lærestad.

Andre stikkord er tillitsreform. Hovudsaka i bladet (side 16) er via til om dei politikarane

snakkar om verkeleg er i kontakt med forskar-røyndomen. Forskerforbundet og breie delar av fagrørsla har teke til orde for ei «tillitsreform» i offentlig sektor der nokre av stikkorda er mindre skjemavelde og rapportering og meir tillit til faglegheiten til den tilsette. Ap, SV, Sp, MDG og Raudt samlast om dette, og ved ein mogeleg valsiger lovar eg at dei skal få påminningar om den påståtte viljen til å lite meir på dei tilsette.

Tredje stikkord er klima, som i år har vorte sentralt i valkampen. Dersom det var opp til medlemmene i Forskerforbundet, ville parti som set klimasaka høgt fått svært stor oppslutnad. I ei spørjeundersøking Forskerforbundet stod bak i 2017, støtta 7,5 prosent Venstre og 8,2 prosent MDG. Stortinget ville elles ha vorte overveldande raudgrønt. MDG, SV og Raudt ville til saman ha fått 32,7 prosent og AP 34,6 prosent.

Johannes Bergh er valforskar ved Institutt for samfunnsforskning. I eit intervju på side 4 forklår han venstresidedominansen blant forskarar og andre høgt utdanna med at dei er opptekne av dei «nye» politiske sakene

som klima, innvandring og rettar for homofile. «De er kanskje mindre opptatt av det vi kaller materielle politiske saker, som går på den klassiske høyre-venstre akse i politikken, som var mer tilstedeværende før.» Eg vil tru Bergh har god dekning for dette, men vil ta med at venstresidepartia òg har økonomisk utjamning høgt på lista over saker dei går til val på. I ei Klassekampen-sak 18. august sa MDG-leiar Une Bastholm: «Alle vi tre partia (MDG, SV og Raudt, red.anm.) er jo samde om å drive ein omfordelende politikk gjennom auka skattar, og vi er også einige i mykje av miljø- og klimapolitikken.» At åndsmenneske liksom andre er omfatta av økonomiske realitetar, har vi fleire døme på i dette bladet: Kvifor er det så stor skilnad på professorlønningane (side 12)? Kvifor ligg høgtutdanna museumstilsette så langt under skuleverket i løn (side 10)?

Eg vil samtidig innlemme klimasaka i dei materielle. Skog brenn opp. Vatnet borar seg ned i jorda og lagar nye vegar. Med den siste rapporten til FN's klimapanel, er fagkunnskapen om alvoret i klimaendringane sikrere enn nokon gong. Legg forskarar stor vekt på kunnskapsbasert politikk når dei røystar? Her er ikkje valforskar Bergh så sikker, men seier at «mange forskere er opptatt av klima og miljø og er tilhengere av klimatiltak i tråd med dei forskningen sier. Sånn sett kan det hende de stemmer etter etablert kunnskap på feltet.»

Kunnskapssektoren kjem uansett til å brytast med klimapørsmål heftigare enn før. Dei som jobbar der kan til og med gå i bresjen. Medan eg skriv dette, har Forskerforum.no publisert ei sak om den nye klima- og miljøstrategien til Universitetet i Oslo. «Hvis universitetene skal være spydspisser i den grønne overgangen, tar det seg dårlig ut om en bidrar til å forlenge oljealderen. En bør ikke være med på å forlenge en åpenbart ikke bærekraftig industri», seier biologiprofessor Dag O. Hessen, som sit i arbeidsgruppa bak dei nye strategiframlegget. Det tener forskarsamfunnet til ære å møte klimasaka med alvoret og kunnskapen ho fortener.

Ha godt val!

«At åndsmenneske liksom andre er omfatta av økonomiske realitetar, har vi fleire døme på i dette bladet.»

Kjetil A. Brottveit
redaktør

16 Trenger vi en tillitsreform?

Det er urealistisk å fjerne mål- og resultatstyringen i offentlig sektor, mener Kristin Clemet fra Civita. Hun har liten tro på en tillitsreform, som venstresiden går til valg på.

26 Formidlende omstendigheter

Da pandemien kom, ble Anne Spurkland plutselig Norges mest profilerte immunolog. Men grunnlaget ble lagt lenge før.

30 Orden i sysakene

Hvilket av disse helt like kirurgiske instrumentene er det som nå skal på sørvis? For å vite slikt helt sikkert, satte Helse Bergen i gang et prosjekt.

4 Forskere stemmer rødgrønt

Forskere er mer tilbøyelige til å stemme på små partier på rødgrønn side, som SV, Rødt og MDG, sier valgforsker Johannes Bergh.

6 Fast eller midlertidig?

Heidi Østbø Haugen fikk fast stilling, men bare så lenge prosjektmidlene varte. Forskerstillingen faller mellom to stoler, mener Akademiet for yngre forskere.

8 Artiklenes herredømme

Stadig flere doktoravhandlinger skrives som artikler. – Systemet legger ikke opp til at du skal velge det som er best for dataene og prosjektet ditt, sier Laura Maria Führer, som skrev monografi.

10 Høy utdanning – lav museumslønn

– Hadde jeg takket ja til et jobbtilbud i Oslo-skolen, ville jeg fått en markant lønnsøkning, seier Safina de Klerk, prosjektleder ved Teknisk Museum.

12 Sprikende professorlønn

Professorlønnene i Norge spriker med ca én million. Professorer ved Høgskolen i Innlandet reagerer på forskjeller lokalt: – Urimelige lønnsforskjeller er demotiverende, sier Jon Martin Arnemo.

FASTE SIDER

- 14 Innland
- 24 Utland
- 33 Tilbakeblikk
- 34 20 nøtter
- 35 Ti kjappe
- 39 Aldri anna enn språk
- 36 Bøker
- 40 Kronikk
- 41 Gjesteskribent
- 42 Debatt
- 45 Informasjon fra Forskerforbundet

Forskerforum

Nr. 7/2021 – 53. årgang

Fagblad om forskning og høyere utdanning. Forskerforum blir redigert etter redaktørplakaten og er medlem i Fagpressen.

UTGIVER: Forskerforbundet, Postboks 1025 Sentrum, 0104 Oslo. Telefon: 21 02 34 00

ANSVARLIG REDAKTØR: Kjetil A. Brottveit, kjetil.brottveit@forskerforum.no

REDAKSJONSSEKRETÆR: Julia Loge, julia.loge@forskerforum.no,

JOURNALISTER: Johanne Landsverk, johanne.landsverk@forskerforum.no,

Jørgen Svarstad, jorgen.svarstad@forskerforum.no, Lina Christensen, lina.christensen@forskerforum.no

KONTAKT REDAKSJONEN: redaksjonen@forskerforum.no

ANNONSER: Salgsfabrikken v/Ann-Kristin Valby (Kikki)

E-post: annonser@forskerforum.no. Mobil: 901 19 121

Design: Concorde Design. Trykk: Ålgård Offset.

ISSN 0800-1715. Opplag: 22 314

JOHANNES BERGH

valgforsker og leder av Stortingsvalgundersøkelsen ved Institutt for samfunnsforskning

AKTUELL MED Stortingsvalget 13. september

RØDGRØNT FORSKERFLERTAL

Forskere stemmer annerledes og har høyere valgdeltagelse enn befolkningen ellers, sier valgforsker Johannes Bergh.

Det mest spennende med årets valg, sier valgforsker Johannes Bergh, er fragmenteringen av norsk politikk, og hvordan det vil gå med de mindre partiene.

– Det ligger an til at de store partiene svekkes, og at de mindre partiene vokser. Det kan minne om andre land sør for oss i Europa, som Nederland og Danmark. Der har de fragmenterte politiske systemer med mange partier, i stedet for store dominerende partier, som vi tradisjonelt har hatt i Norge, sier Bergh, som er valgforsker ved Institutt for samfunnsforskning.

– **Men det vi egentlig er opptatt av, er forskere som velgergruppe. Hva vet vi om dem?**

– Vi vet at forskere stemmer annerledes, og at de har klart høyere valgdeltagelse enn befolkningen ellers. De er mer tilbøyelige til å stemme på små partier på rødgrønn side, som SV, Rødt og MDG. De stemmer omtrent som befolkningen på Ap. På borgerlig side stemmer de Venstre. De er mindre tilbøyelig til å stemme på Frp og Sp, men også Høyre, sammenlignet med befolkningen generelt. Det er en ganske radikal velgergruppe.

– **Hva kan være grunnen til at forskere stemmer på disse partiene?**

– Jeg tror det skyldes at forskere og andre med høy utdanning er opptatt av de nye politiske sakene. De ønsker en offensiv klimapolitikk, liberal innvandringspolitikk og liberale politiske rettigheter for homofile. De er kanskje mindre opptatt av det vi kaller materielle politiske saker, som går på den klassiske høyre-venstre aksene i politikken, som var mer tilstedeværende før. Da blir det etter hvert en konflikt mellom de høyt utdannede og de uten høy utdanning. Politikk handler om konflikt, og det er da det blir debatt.

– **Hvorfor tror du partier som Frp og Sp får liten oppslutning?**

– Det handler om det samme. Konfliktlinjene er knyttet til de nye politiske sakene. Frp representerer en motpol til SV og MDG. De er skeptiske til inngripende klimatiltak og ønsker en streng innvandringspolitikk. For Sp handler det om litt av det samme, selv om de ikke går like langt som Frp. De har uttrykt skepsis til en del klimatiltak. I tillegg representerer de distriktene. Mange forskere bor i de store byene og er ganske urbane.

– **Men hva med Høyre? Det er vel en del forskere blant Høyre-velgere?**

– Mange forskere er opptatt av klima og miljø og er tilhengere av klimatiltak i tråd med det forskningen sier.

– Høyre er absolutt et kunnskapsparti med høy troverdighet på dette området, og har politikere som er opptatt av utdanning og forskningspolitikk. Det er et parti som er viktig for velgerne, men de får litt mindre oppslutning blant forskere. Det er likevel det største borgerlige partiet også i denne gruppen.

– **Du snakker om at høyt utdannede er mer tilbøyelige til å være liberale i politiske saker. Hvor mye har utdanningsnivå å si for stemmegivningen?**

– Dette med utdanningsnivå og stemmegivning er en sammenheng som har blitt sterkere over tid. Mange vil mene at utdanning er en slags konfliktlinje. Min danske kollega Rune Stubager gjør et poeng ut av det. Blant nye politiske spørsmål, som klima og miljø, innvandringspolitikk, LHBT-rettigheter og likestilling, så er det nær sammenheng mellom utdanningsnivå og hva man mener. De med høy utdanning er mer liberale i denne typen spørsmål. Forskere passer inn i dette bildet.

– **Hvor fremtredende er denne konfliktlinjen i norsk politikk?**

– Det er det som har vært dominerende ved de siste valgene i Norge. Ved valget i 2017 var innvandring på topp når det gjaldt hva velgerne var opptatt av. Klima og miljø var også viktig. Det er absolutt en trend i Norge, og i andre vestlige land.

– **Hvorfor er forskere opptatt av disse sakene, tror du? Hva spiller inn?**

– Det er ulike teorier på det. De med høy utdanning er som sagt opptatt av de nye politiske spørsmålene. Det mest trivielle er at de er opptatt av innvandring fordi vi har innvandring, det hadde vi ikke for 40 år siden, og at de er opptatt av klima fordi det er klimaendringer. Statsviteren Ronald Inglehart kommer med et annet perspektiv: Når alle materielle behov er dekt, så blir man opptatt av andre ting enn fordeling av ressurser, som utgjør den tradisjonelle høyre-venstre-aksen. Forskere er en gruppe som har det bra materielt sett, vil jeg tro. Det er også en gruppe som er opptatt av hva som skjer i samfunnet.

– **Vet vi noe om hvordan norske forskere stemmer sammenlignet med forskere i andre land?**

– Jeg har ikke noen undersøkelse som viser det helt tydelig, i hvert fall ikke på forskere. Men konfliktlinjen knyttet til utdanning finnes i de fleste moderne demokratier. I Danmark får Dansk Folkeparti liten oppslutning blant høyt utdannede, mens de mer liberale partiene får høy oppslutning. I USA gjør demokratene det godt blant høyt utdannede, mens republikanerne gjør det mindre godt.

– **Du sa at valgdeltagelsen til forskere er høyere enn i befolkningen ellers. Hva vet vi?**

– Det er nesten ingenting som er så viktig for valgdeltagelsen som utdanningsnivå. Vi har ikke bare data på dem som stemmer én gang, vi har også data på dem som stemmer hver gang. Høyt utdannede er overrepresentert i den gruppen som stemmer

permanent. Den lavt utdannede gruppen er mer tilbøyelig til å sitte hjemme. De er overrepresentert i den gruppen som aldri stemmer.

– **Mange forskere stemmer altså rødgrønt og skiller seg dermed fra befolkningen ellers. Er det problematisk?**

– I utgangspunktet er det ikke et problem at ulike grupper i samfunnet stemmer forskjellig, sånn har politikk alltid vært. Utfordringen er at forskere er en gruppe som har makt. Hvis de blir ensporet og tenker altfor likt, så kan det bli et problem. Men det er mange forskere som stemmer Høyre og andre borgerlige partier også. Man må anta at det ikke er en kultur der det er helt umulig å stemme borgerlig. Det er ikke noe problem foreløpig, men det er et relevant spørsmål.

– **Tror du det kan påvirke forskningen?**

– Ja, for så vidt. Politiske preferanser, ideologi og verdisyn kan påvirke forskningen. Men jeg tror de fleste forskere sier at det er et ideal å ikke la seg styre av politisk ståsted, men heller av etablerte metoder og teorier i faget man selv er en del av. Men en ting er metoden man bruker og dataene man får, en annen ting er hvilke spørsmål man synes det er interessant å finne ut av. Det kan påvirkes av politisk verdisyn.

– **Hva med partiene, i hvor stor grad er de opptatt av akademikere som velgergruppe?**

– Akademikere er ikke en så stor velgergruppe. De store partiene som Ap og Høyre er nok mer opptatt av andre velgergrupper,

fordi det er der det er mer stemmer å hente. Venstre vil nok være opptatt av det, og kanskje også noen andre mindre partier. Jeg opplever at Venstre er det partiet som kanskje tydeligst vender seg mot de høyt utdannede.

– **Er det grunn til å tro at kunnskapsbasert politikk spiller større rolle for forskere når de stemmer, eller blir de til privatpersoner og er like styrt av følelser som andre?**

– Jeg tenker at forskere er mennesker som alle andre. De stemmer ut fra politiske preferanser, hva de mener om politiske spørsmål, og hvilke partier som ligger nærmest. De kan også stemme etter hva slags sosial tilhørighet de har. Forskere er nok ikke så forskjellige fra befolkningen sånn sett. Men det er klart, mange forskere er opptatt av klima og miljø og er tilhengere av klimatiltak i tråd med det forskningen sier. Sånn sett kan det hende de stemmer etter etablert kunnskap på feltet.

– **Forskere har mye kulturell og intellektuell kapital, men ikke nødvendigvis så mye økonomisk kapital. Hvordan kan det spille inn på valg av parti?**

– Det er et godt spørsmål. Jeg tenker at det kan virke som om kulturell kapital betyr mest for valg av parti, fordi forskere og folk med høy utdanning vektlegger verdispørsmål og nyere politiske spørsmål, men det er klart, økonomi betyr noe for alle, og kan være del av forklaringen på at venstresiden gjør det bra.

♦♦ AV LINA CHRISTENSEN

■ – **Jeg tror ikke det vil vokse fram typiske forskerpartier i Norge. Det nærmeste vi kommer et forskerparti, er Venstre, sier Johannes Bergh.**

FOTO: NTB SCANPIX

Fast på papiret, midlertidig i praksis

Heidi Østbø Haugen fikk beskjed om at den faste stillingen bare varte til prosjektmidlene var brukt opp.

FOTO: JØRGEN CARLING

■ – Når jeg møter folk internasjonalt, så har det mye å si at jeg presenterer det vitenskapelige arbeidet som professor og ikke som seniorforsker, sier Heidi Østbø Haugen.

FORSKERSTILLINGEN – Det er ikke forsvarlig å være i midlertidig stilling såpass lenge, sier Heidi Østbø Haugen, professor i kinastudier ved Universitetet i Oslo (UiO).

Etter flere år som doktorgradsstipendiat og postdoktor fikk hun først tilslag om et Unge forskertalenter-stipend fra Forskningsrådet på tre år og så et femårig stipend fra Det europeiske forskningsrådet (ERC).

– Da fikk jeg beskjed der jeg var ansatt, om at det eneste jeg kunne få, var en forskerstilling. Jeg fikk klar beskjed om at selv om stillingen var fast på papiret, ville den opphøre etter at ERC-midlene var slutt, sier Haugen, som da jobbet ved Samfunnsvitenskapelig fakultet (SV) ved UiO.

Haugen sier at hun, til tross for fast ansettelse, fikk beskjed fra SV-fakultetet om at hun ikke ville kunne søke om nye midler etter at ERC-prosjektet var ferdig. Ved Humanistisk fakultet, der hun jobber nå, så de imidlertid annerledes på det. Der fikk hun tilbud om å benytte ERC-midlene i en fast stilling som førsteamanuensis.

– De var veldig klare på at de så forskningen min som viktig for instituttets faglige utvikling, sier Haugen.

– FORSKERE OVERSES

«Dette er en gruppe som ofte er fast ansatt på papiret, men i praksis er midlertidige.» Slik karakteriserer Akademiet for yngre forskere dem som er ansatte i rene forskerstillinger.

– Forskere faller mellom to stoler, sier leder Ingrid Lossius Falkum.

Hun viser til Kunnskapsdepartementets «Strategi for forskerrekuttering og karriereutvikling», som kom tidligere i år. Ifølge departementet er ambisjonen «å bidra til tydeligere og mer forutsigbare karriereløp for unge forskere».

– Forskere er ikke nevnt i strategien. Den handler hovedsakelig om stipendiater og postdoktorer, men forskere står overfor de samme problemstillingene. De overses, sier Falkum. Det kan imidlertid bli endret, for Kunnskapsdepartementet sier til Forskerforum at de vil inkludere forskerstillingen i den endelige versjonen av strategien for forskerutvikling, og at de vil utrede bruken av forskerstillingen.

SAMME KARRIEREMÅL

I et innlegg i Khrono skriver rektor Svein Stølen og viserektor Åse Gornitzka ved UiO at «Det er helt påkrevd at vi arbeider med hvordan vi

braker postdoktorstillingen, og skiller den helt tydelig fra forskerstillingen». Dette er Ingrid Lossius Falkum uenig i.

– Det er rart, for det er ofte den samme gruppen i de to stillingene. Man kan kun ha én postdoktorstilling ved samme institusjon, og da går man gjerne over i en forskerstilling etterpå. De har samme karrieremål, men som forsker mister man mange av rettighetene man har som postdoktor, sier Falkum.

– Det virker som Stølen og Gornitzka mener at det er to helt ulike løp, og så lenge man er i et forskerløp, så har man valgt en annen vei. Men det er ofte tilfeldig om man har havnet i en forskerstilling eller i en førsteamanuensisstilling, sier hun.

– VI TRENGER FORSKERE

Rektor Stølen svarer dette på hvorfor det er behov for et tydelig skille mellom postdoktorer og forskere:

– Dette er overraskende. Vi trenger forskere, som sterke fagfolk på prosjekter. Så trenger vi postdoktorer, som skal kvalifisere seg som del av et utdanningsløp. Det vi har gjort feil med postdoktorstillingen, er at den har blitt brukt lemfeldig, sier Stølen.

Han mener vi trenger en mangfoldig stillingsstruktur, der noen hovedsakelig er i kombinerte stillinger, noen i undervisningsstillinger og noen i forskerstillingen.

VISER TIL INSTITUTTSEKTOREN

– Tror du ikke både forskere og postdoktorer, når de er i starten av karrieren, står overfor de samme utfordringene og har de samme karrieremålene?

– Jeg tror ikke nødvendigvis det er slik. Vi har en instituttsektor der forskere har det veldig godt. Mange av disse kunne ha jobbet på universitetet i stedet, det er jeg helt sikker på. Vi må lage flere himler, professorstillingen kan ikke være det eneste saliggjørende, sier Stølen.

– Hva skjer med forskere i faste stillinger når prosjektmidlene opphører? Hva er prosessen?

– For det første er jeg opptatt av at forskere kan brukes i ulike prosjekter. Så er det forskjell på fagområder. I en del områder så er det hele tiden tilfang av prosjekter. Men jeg liker ikke tanken på at hver gang man søker om et nytt prosjekt, så søker man om en ny person, sier Stølen.

✦ AV LINA CHRISTENSEN

Ingrid Lossius Falkum
sier mange ikke kjenner
til problemstillingene
med forskerstillingen.
Foto: AYF

Forskerne borte fra BI

BI har faset ut den rene forskerstillingen. Det kan gjøre oppdragsforskning for næringslivet vanskeligere, frykter professor Christine Myrvang.

FORSKERSTILLINGEN – Forskerstillingen har vært viktig for mitt fagmiljø, sier Christine Myrvang, professor i økonomisk historie ved Handelshøyskolen BI.

Hun har i mange år vært fast tilsatt i en ren forskerstilling ved BI. Der har hun vært del av et forskningssenter som har tatt på seg eksternfinansierte historieprosjekter for næringslivet, som Kongsberggruppens historie og Storebrands historie.

Nå har BI valgt å fase ut hele stillingstypen.

Myrvang frykter at historisk oppdragsforskning for næringslivet blir vanskelig å gjennomføre uten eksternfinansierte forskere som kan jobbe med prosjekter på fulltid.

GIR FLEKSIBILITET

– Vi har hatt store bedriftshistoriske prosjekter. Dette er prosjekter som ikke blir finansiert av Forskningsrådet, men av næringslivet selv. Da har forskerstillingen vært sentral og gitt stor fleksibilitet. For BIs del så tror jeg at det gir færre muligheter for historiske prosjekter, som vi har hatt i flere tiår nå, sier hun.

Prorektor ved BI Hilde Bjørnland bekrefter at forskerstillingen gradvis har blitt utfaset. De siste overgangene kom rundt årsskiftet 2019/2020.

– Etter en fase med nedgang i eksterne finansieringskilder for oppdragsforskning til næringslivet, samt behov for undervisningskapasitet grunnet naturlig avgang over tid, valgte BI å tilby dem som var igjen i rene forskerstillinger, ordinære vitenskapelige stillinger på bakgrunn av kompetansevurderinger, skriver Bjørnland i en e-post.

ØNSKER UNDERVISERE

En årsak til at BI har sluttet å rekruttere forskere, er et ønske om at alle faglige ansatte skal undervise.

– Det er et poeng fra BIs side at all forskning skal være relevant med hensyn til å oppfylle institusjonens strategiske forskningsambisjoner. Alle eksternfinansierte bidrag av en viss størrelse er velkommen til å skulle inngå i en slik satsning. Det er også viktig at forskningen skal kunne omsettes i BIs undervisning. Her er det historiske miljøet viktig. BI har et ansvar for at våre studenter blir eksponert for historisk økonomiske problemstillinger gjennom undervisning, sier Bjørnland.

✦ AV LINA CHRISTENSEN

KOMMENTAR

Julia Loge

journalist i Forskerforum

Åtte år med blå regjering:

Er tannkremen ute av tuben nå?

I mange år har jeg trodd at det var Torbjørn Røe Isaksen som lovet å presse mest mulig tannkrem ut av tuben mens Høyre satt i regjering. Ikke men i at han ville pusse tennene ekstra ofte, men i betydningen å gjennomføre mest mulig høyrepolitikk som det vil være like vanskelig å omgjøre som det er å få tannpastaen inn i tuben igjen. Hvordan har det gått for Isaksen og hans etterfølgere i Kunnskapsdepartementet?

En ting er sikkert, Høgskolen i Nesna er presset ut av tuben. Først presset inn i Nord universitet, og så lagt ned. Selv om både Arbeiderpartiet og Senterpartiet gjerne vil få høyskolen gjenåpnet, er det ikke sikkert det blir så lett. Høgskolen i Nesna hadde problemer også før strukturreformen.

Hele strukturreformen er nok kommet for å bli, det er vanskelig å se for seg at de store nye universitetene brytes opp. Høyre gikk til valg i 2013 på å «evaluere strukturen i høyere utdanning», og allerede i januar 2014 forskutterte Isaksen at en av konklusjonene i prosessen ville være å redusere antallet institusjoner.

En annen ting som definitivt er endret for all tid, er gradsforskriften, som bestemte hvilke universiteter som fikk tilby enkelte prestisjefylte utdannelser. På samme måte som det har vært et rush av nye universiteter da det ble mulig, kommer det til å dukke opp en rekke nye steder som tilbyr juss eller psykologi, nå som gradsforskriften er endret. Det er kanskje høyrepolitikk, for markedet avgjør mer hvem som tilbyr hvilke studier. Men det er ikke det de gikk

til valg på, snarere tvert imot. I 2013 skulle det utvikles universiteter med ulike profiler, ikke flere breddeuniversiteter.

Mange vil nok også si at regjeringens effektiviseringskutt i offentlig sektor har presset mye tannpasta ut av universiteter og høyskoler. ABE-kuttene var på 1,3 milliarder kroner fra 2015 til 2019, stikk i strid med valgløftet om å øke grunnfinansieringen. Men forsknings- og høyere utdanningsminister Henrik Asheim mener at universiteter og høyskoler har tjent på ABE-kuttene, fordi de har fått 4,7 milliarder mer til rådighet i den samme perioden. Mye penger er i hvert fall presset ut av tuben, for statens samlede utgifter økte med 16 prosent på de årene.

Det som står igjen i årets valgprogram, må jo være tannpasta som fortsatt sitter igjen i tuben. Etter åtte år i regjering er det kanskje de siste slantene, de som man må til med saks og klippe opp tuben for å få ut. I 2013 skulle finansieringsordningen for høyere utdanning evalueres, og det ble den, men nå skal den gjennomgås. Der sitter det tydeligvis litt igjen.

Noen av punktene er så åpenbare at de føles som fyllmasse. «Lage en ny langtidsplan i 2022.» Det arbeidet er så godt i gang at de like gjerne kunne lovet å levere statsbudsjett, men uten å si noe om innholdet. Eller to sensorer, en lovendring som allerede er vedtatt. Uavhengig av hvem som overtar nøkkelen til Kunnskapsdepartementet i høst, blir nok dette gjennomført.

Uansett, det var ikke Isaksen, men Linda Hofstad Helleland som lovet å presse ut tannkremen. ●

«I 2013 skulle det utvikles universiteter med ulike profiler, ikke flere breddeuniversiteter.»

Monografien på vikend

Laura Maria Führer var den eneste i sitt kull på doktorgradsprogrammet som valgte å skrive monografi. Hvorfor tar artikkelformen over?

DOKTORAVHANDLING – Når du kommer inn på doktorgradsprogrammet, får du vite at for å komme innenfor, så må du skrive artikler, sier Laura Maria Führer.

Like før sommeren leverte hun doktoravhandlingen sin. For henne var det aldri noe spørsmål: Hun ville skrive en monografi, altså en doktoravhandling formet som en bok, med kapitler som bygger på hverandre. Alternativet er å skrive avhandlingen som artikler, som sendes inn til tidsskrifter og forhåpentligvis publiseres fortløpende, samt et overordnet og utvidet sammendrag, en såkalt kappe. Men hun mener ikke at disse to mulighetene presenteres som to likeverdige alternativer.

– Systemet legger ikke opp til at du skal velge

det som er best for dataene og prosjektet ditt, sier hun. Du får vite at uten artiklene mangler du publiseringspoeng, og at det er en tøff forskerverden der man trenger poengene.

De siste årene har artikkelformatet banet

seg vei inn i fag som har hatt sterk tradisjon for monografier. Ved Universitetet i Stavanger var bare 4 av 74 avhandlinger i fjor monografier. Ved NMBU var 100 avhandlinger i 2019 artikkelbaserte, og én var en monografi. Fra

– Monografier har en tendens til å bare samle støv.

LYNN NYGAARD

e front

FOTO: JULIA LOGE

■ – Jeg synes det er synd at forskningsverdenen pusher folk til å ta et valg som ikke er basert på likeverdige alternativer, sier Laura Maria Führer.

2011 til 2019 var kun 17 av i alt 837 godkjente avhandlinger ved NMBU monografier. Spesielt i samfunnsfag blir monografiene stadig sjeldnere. Führers fag, sosiologi, er ett av dem.

DET SOM PASSER DATAENE BEST

Führer er fra Tyskland, og forteller at der er det vanligere å skrive monografi. Men det var ikke den viktigste grunnen til at hun ville skrive alt som en sammenhengende tekst. Führer mener at det var den eneste måten hun kunne få analysert dataene sine skikkelig på, gjennom flere kapitler som bygget på hverandre og gikk stadig dypere.

Führer fikk god støtte fra veilederne i sitt valg. Silje Bringsrud Fekjær, som blant annet

har skrevet en veileder til ph.d-arbeidet og i dag er fungerende prorektor for utdanning ved Oslomet, råder stipendiatene til å gjøre som Führer og tenke på hva som passer til deres prosjekt. Men hun forteller at flere artikkelavhandlinger har vært en villet utvikling i mange fag.

– Man tenker at det er en fordel, fordi universiteter og høyskoler ved ansettelser legger vekt på å ha publisert artikler. Derfor tenker stipendiatene at de må skrive artikler, men det er også noe de fleste institusjonene styrer stipendiatene mot.

TILRETTELAGT FOR ARTIKLER

Det er flere grunner til at den artikkelbaserte avhandlingen har vunnet terreng, forteller Kristin Solli. Sammen med Lynn Nygaard har hun nettopp gitt ut en bok om å skrive avhandling i samfunnsfag og humaniora. Det har vært en politisk vilje til å fremme artiklene, bygget på en tro på at artikkelavhandlingene kommer fortere i mål. Videre tar artiklene seg bra ut på CV-en og gir publiseringspoeng. Å lære publiseringsprosessen er yrkesrelevant, for det er en av de tingene forskere skal gjøre uansett, og da er det hurt å lære det mens de har en veileder. Til sist er det praktiske grunner til å skrive artikler, for nå jobber også samfunnsvitene mer i grupper, og det er naturlig med delte forfatterskap.

Lynn Nygaard legger til ytterligere en grunn. Nemlig at artiklene passer bedre inn i måleregimer som new public management.

– Det går rett i statistikken for produktivitet. Det er også enklere å forholde seg til artikler som konkrete milepæler i avhandlingsarbeidet, sier hun.

At institusjonene tilrettelegger for at stipendiatene skal skrive artikler, har Führer fått føle på. Instituttets retningslinjer på nett handlet om kravene til artikkelbaserte avhandlinger. Underveis i doktorgradsløpet deltok Führer på skriveseminar, men hun opplevde å få færre tilbakemeldinger fordi medstudentene var uvant med kapittelformatet.

– «Du har ikke noen teoridel, men jeg ser jo at det er et kapittel, så kanskje du har det et annet sted», kunne være én kommentar, forteller Führer.

Også ved sluttseminaret ble det usikkerhet. Stipendiatene ble bedt om å sende inn kappen, men instituttet kunne ikke umiddelbart svare på hva Führer burde sende inn.

NESTEN SÆRNORSK

Når så få velger monografi, kan det være flere mekanismer som styrer valget. Hvis ikke stipendiatene tar diskusjonen med veilederen

om hvilken form som gagnar deres forskning, kan det hende at prosjektene mer eller mindre bevisst tilpasses artiklene som format.

– Det kan ha store ringvirkninger for kunnskapstradisjoner. Tilpasses prosjektene til formatet, påvirker det hvilke spørsmål man kan stille, og hvilke metoder man bruker. Det må være forskningsprosjektene som driver formatet, og ikke omvendt, sier Solli.

I veldig mange land er det vanligst å skrive monografi, forteller Nygaard. Det er spesielt i Skandinavia og Australia at så mange baserer avhandlingene på publiserte artikler.

– Mange typer forskning egner seg veldig bra til å skrive artikkelbasert. Og du får erfaring med å dra ut forskjellige deler fra et stort stykke forskning. Det er en kunst i seg selv, sier Nygaard.

Hun forteller at i Storbritannia kan de se med skepsis på artikler, og spørre seg om ikke kandidaten orket å skrive en monografi. For noen er monografi lettere, fordi man har kontrollen selv, i stedet for at mange fagfeller skal kommentere.

Führer kommenterer også at arbeidsformene er ulike. Mens en artikkel er ferdig når den er publisert, satt hun på slutten med 250 sider tekst til redigering. Medstudentene som jobbet med artikler, fikk kjenne på fagfellevurderingene på godt og vondt, med både nyttige og frustrerende tilbakemeldinger. Og innen de kom til

levering, kunne de være rimelig sikre på å få avhandlingen godkjent når artiklene i den var underveis til publisering, mens Führer fortsatt ventet i spenning på komiteens bedømmelse.

STØVSAMLERE

– Når du er ferdig, sitter de som har skrevet en monografi, igjen med ingenting. De har ikke en bok, for monografier må skrives helt om for å kunne publiseres. Og når de er ferdige med avhandlingen, er mange ganske lei, sier Nygaard.

Nygaard mener dermed at det artikkelbaserte formatet er presset fram for å få forskningen fram.

– Monografier har en tendens til å bare samle støv, sier hun på video fra California.

Laura Führer har ikke tenkt å la monografien sin samle støv. Planen er i hvert fall å hente ut en artikkel fra materialet som hun ennå ikke har brukt, og hun har allerede blitt invitert til å tilpasse et kapittel til en antologi.

Og om hun ville valgt monografi om igjen?

– Ja, absolutt. Det kjennes litt godt. Når du tar en doktorgrad, er det så mange avgjørelser og så mye usikkerhet. Men akkurat det valget, å skrive monografi, jeg hadde gjort akkurat det samme igjen.

➡ AV JULIA LOGE

– Leiinga er ikkje villig til å betale

Mange høgt utdanna museumstilsette må ta til takke med låg lønn, viser lønnsstatistikken til Forskerforbundet.

LØNN – Museet vil ha dei dyktigaste hovuda, men leinga er ikkje villig til å betale for det, seier Safina de Klerk. Ho er prosjektleiars for Talentsenter i realfag ved Norsk Teknisk Museum og lokal tillitsvald for Forskerforbundet.

De Klerk seier det er store skilnader på lønnsnivået for tilsette ved museet, også for dei med lang utdanning.

– Vi ser ein stor auke av søkjarar med mastergrad til museet. Mange får stillingar der det ikkje er krav om så høg utdanning, og då blir dei lønte etter type stilling dei er tilsette i, ikkje etter utdanning, seier ho.

LITE Å SKRYTE AV

Ifølgje «Lønnsstatistikk for ikke-statlig sektor», som er utarbeidd av Forskerforbundet, er ikkje lønna til museumstilsette mykje å skryte av. Trass i lang utdanning var gjennomsnittslønna for konservatorar 578 430 kroner og for kuratorar 589 717 kroner ved årsskiftet 2020/2021. Endå dårlegare stilt er formidlarar og museumspedagogar, trass i at mange av dei har like høg fagutdanning som konservatorane. Mange museumspedagogar har ei inntekt på under 509 000, medan snittlønna ligg på i overkant av 519 000 kroner, viser statistikken som er laga på bakgrunn av ei spørjeundersøking blant medlemmene i Forskerforbundet (sjå faktaboks).

– FORMIDLING IKKJE LIKE HØGT VERDSETT

Safina de Klerk meiner formidlarane har lågare status enn andre grupper.

– Etter å ha jobba ved museet i fem år, ser eg at formidlinga ved museet ikkje blir verdsett like mykje som kurator- og konservatorarbeidet. Det kan sjå ut som at det å jobbe med gjenstandane har mykje større verdi enn å formidle historier om dei. Då blir det lett eit A-lag og eit B-lag i museet når det gjeld lønn, status og vilkår, seier de Klerk.

Ho seier formidlarar og pedagogar ofte ikkje er konkurransedyktige ved tilsetjingar samanlikna med andre grupper.

– Og har du først takka ja til låg lønn ved tilsetjingspunktet, blir det eit etterslep som er svært vanskeleg å ta igjen seinare. Vi har jo lokale forhandlingar, men det er vanskelegare å få opp lønna til rettleiarar og pedagogar enn til kuratorar, seier de Klerk.

■ – Hadde eg takka ja til eit jobbtillbod i Oslo-skulen, ville eg fått ein markant lønnsauke, seier Safina de Klerk.

FOTO: NORSK TEKNISK MUSEUM

Sjølvs begynte ho som prosjektmedarbeidar med ei årslønn på 420 000, men er i dag prosjektleiar.

– Eg har etter fem år gått vesentleg opp i lønn, men først etter beinharde forhandlingar. Lønna mi er likevel ikkje i nærleiken av gjennomsnittet for prosjektleiarar i Oslo kommune, slik det kjem fram i lønnsstatistikken til Forskerforbundet.

Ifølgje de Klerk ville ho fått betre vilkår i skuleverket.

– Om eg hadde takka ja til eit jobbtillbod i Oslo-skulen som eg fekk i april 2020, hadde eg fått ein markant lønnsauke, seier ho.

– HAR IKKJE EIT A- OG EIT B-LAG

Direktør Frode Meinich ved Norsk Teknisk Museum kjenner seg ikkje igjen i påstanden om at leinga ikkje vil betale for høg utdanning.

– Om ei stilling som rettleiar eller formidlar stiller krav om bachelorutdanning, og personen som får jobben, har masterutdanning, kan vi ikkje nødvendigvis lønne vedkomande høgare enn ein kollega med bachelor som gjer akkurat same jobben, seier Meinich.

– Og vi har ikkje eit A- og eit B-lag hjå oss. Her er alle like høgt verdsette. Eit stort museum har mange ulike yrkesgrupper, og då blir det ulike lønnsnivå.

Ifølgje Meinich er lønnsforhandlingane ved tilsetjing svært avgjerande.

– Vi har eit lønssystem som er forhandla fram med fagforeningane. Men ved rekruttering til ein del stillingar må vi konkurrere i ein tøff marknad. Då kan nyttilsette med kort ansiennitet bli plasserte høgare opp, og dette kan nok opplevast som urettferdig, seier han.

– LØNNSNIVÅET MÅ OPP

Leiar Guro Elisabeth Lind i Forskerforbundet seier lønnsnivået for museumstilsette må opp.

– Dette er noko Forskerforbundet jobbar aktivt med, både sentralt og lokalt, men det er, slik statistikken viser, framleis ein lang veg å gå. Det er svært krevjande å løfte lønnsnivået i museumssektoren, og det er få verkemiddel på sentralt nivå utover å auke ramma til lokale forhandlingar.

Snittlønn for museumsstillinger

- Kurator: kr 589 717
- Konservator: kr 578 430
- Formidlingsleiar/formidlar: kr 523 942
- Museumspedagog/lektor: kr 519 190
- Museumskonsulent: kr 472 20

Kjelde: Forskerforbundet: Lønnsstatistikk for ikke-statlig sektor (NHO/Abelia, Virke, Spekter, KS, Oslo kommune, KA) Tal per 31.12.2020

Lind seier det blir ei hovudsak for Forskerforbundet framover å gjere synleg behovet for auka lønn overfor lokale arbeidsgjevarar, og å arbeide for at meirarbeid og overtid blir kompensert.

– Det er viktig å fremje krav når det er lokale

forhandlingar. Dette vil også bidra til at lønns-spørsmålet kjem høgare på dagsordenen hjå leinga i musea. Her har arbeidsgjevarane ein jobb å gjere.

❖ AV JOHANNE LANDSVERK

Villig til å gå ned i lønn

Museumspedagog fekk draumejobben: – Lønna gjekk litt ned, men det er verdt det, seier ho.

– Det gode fagmiljøet ved Museum Stavanger er ein viktig grunn til at eg var villig til å gå ned i lønn. Det seier Thea Rønning Bergsagel, som i august begynte i ny jobb som museumspedagog i avdeling for kultur, sjøfart og industri ved Museum Stavanger.

Ho hadde fast jobb ved Arkivet freds- og menneskerettighetssenter i Kristiansand.

– Men eg har alltid drøymt om å jobbe som museumspedagog her ved Museum Stavanger. Så sjølv om eg har gått litt ned i lønn, er det her eg har lyst til å vere. Eg har tidlegare hatt sommarjobbar og vikariat ved museet, og ønskte å kome tilbake hit.

Bergsagel har lang museumsfagleg utdanning.

– Eg har master i kulturminneforvaltning og i tillegg ein Master of Arts (MA) i museumsstudium frå London.

Likevel har ho i dag ei lønn på under 500 000 kroner.

Frå lærar til museumsjobb

Også Ingrid Bull-Njaa har nyleg begynt i ny jobb som museumspedagog i same avdelinga ved Museum Stavanger.

– Eg er utdanna dameskreddar, og har jobba i ni år i vidaregåande skule på vg2 yrkesfag. I tillegg har eg historie og pedagogikk i fagkretsen, fortel ho.

Bull-Njaa gler seg til å jobbe som museumspedagog.

– I skulen var eg adjunkt med opprykk, og med eit tillegg som kontaktlærar tente eg om lag 560 000. No går eg litt ned i lønn, men etter forhandlingar hamna vi på 535 000. Så det er ikkje snakk om kjempestore skilnader, seier ho.

– Kvifor valde du å søkje museumsjobb?

– Eg er snart 42 år, og skal eg bytte jobb, er det kanskje eit godt tidspunkt. Eg såg ikkje føre meg å vere i same stillinga heilt til eg blir pensjonist. Og det er ikkje til å leggje skjul på at det siste året med korona har vore ganske heftig for lærarar i skulen,

FOTO: CATHERINE OMMUNDSEN / MUST

■ – Eg har alltid hatt lyst på fast jobb ved Museum Stavanger, seier Thea Rønning Bergsagel.

seier Bull-Njaa. Ho har eitt års permisjon, men trur ikkje ho skal tilbake til skulen.

– Ein del som trekker seg

Mette Tveit er tillitsvald for Forskerforbundet ved Museum Stavanger. Ho seier utlyste stillingar som museumspedagog er svært populære.

– Det er ein god del lærarar som søker. Men det er også ein del som trekker seg når dei oppdagar at lønna er lågare her enn i skuleverket, seier Tveit.

– Vi som er museumstilsette, er jo ikkje nøgde med lønna, spesielt ikkje når vi bur i Stavanger og samanliknar oss med lønningane i olja. Det er framleis høg levestandard og høge bustadprisar i Stavanger.

Ifølgje Tveit er det store lønsskilnader i museet. Dette har også samanheng med museumsreforma, då fleire ulike museum vart konsoliderte, det vil seie slått saman til éi større eining.

– Musea har hatt ulike tradisjonar når det gjeld lønn. Difor jobbar vi mot å få til ei betre samordning av lønnsforholda ved museet framover, seier ho.

❖ AV JOHANNE LANDSVERK

– LØNN ER IKKE EN BONUSORDNING

NTLs nestleder Ellen Dalen reagerer på at professorer kan ha en million i lønnsforskjell.

LØNN Norges best betalte professor tjener over 1,7 millioner kroner i året. De dårligst betalte ligger over én million lavere, rundt minstelønnen på 637 900 kroner i året, skrev Forskerforum i juni.

Ifølge Ellen Dalen, nestleder i LO-forbundet Norsk Tjenestemannslag (NTL), har lokale lønnsforhandlinger handlet om å belønne ekstrainsats, og da øker forskjellene.

– Det man forhandler om, er lønn for jobben du gjør, ikke en bonusordning. Lønnen er arbeidstakernes andel av verdiskapningen, og det er fellesskapet som skaper disse verdiene, sier hun til Forskerforum.

– VÅR JOBB ER Å UTJEVNE

I et debattinnlegg reagerer også professor emeritus Erik Egeberg på lønnsforskjellene, spesielt på de store forskjellene mellom fakultetene (se s. 42). Egeberg viser til at da han ble ansatt som professor, tjente alle det samme. Det var før lønssystemet i staten ble endret for 30 år siden. Før det hadde hver stilling sitt lønnsstrinn, men etter 1991 kom lønsspenn, lokale forhandlinger og en rekke andre endringer som gjorde systemet mindre regulert og mer desentralisert.

Som et resultat har enkeltlønninger blitt mer markedsorientert. Professorer med kunnskap som er attraktiv for de høyest lønnede delene av privat næringsliv, for eksempel i juss, økonomi og enkelte realfag, kan stille høye lønnskrav for å jobbe i universitetet. Ved Universitetet i Bergen har humanistene, kunsthøgskolen og universitetsmuseet gjennomgående lav lønn.

– Da er det vår jobb som fagforening å utjevne, slik at det ikke er lønnen i næringslivet som definerer lønnen i staten. Det er det ansvar og oppgaver som skal definere. NTL aksepterer ikke at lønnsutvikling skal bestemmes av markedet, sier Dalen.

FOTO: NTL

■ – Du trenger ikke fagforeninger hvis markedet skal få bestemme, sier NTL-nestleder Ellen Dalen.

FOTO: VETERINÆRFØRENINGEN

■ Høgkolen i Innlandet har lange tradisjoner med skogbruksutdanning, men ikke like sterke tradisjoner for lønnskamp, ifølge veterinær Jon Martin Arnemo.

– LEDELSESRETORIKK

Mens arbeidsgiveren har et ønske om å bruke lønn for å rekruttere, beholde eller belønne ansatte, mener Ellen Dalen at fagforeningene må motvirke den tankegangen.

– Det er kritisk hvis fagforeningene overtar ledelsens argumenter for lønnsfastsetting og snakker om belønning eller markedslønn. Det gir arbeidsgiveren definisjonsmakten over inntektsfordelingen og legger til rette for store individuelle forskjeller. Fagforeningens rolle er å jobbe for at de ansatte som gruppe får lønn i forhold til oppgaver og ansvar, mener Dalen.

Forskerforbundet deler ikke NTLs målsetting om utjevning.

– Forskerforbundet støtter at det skal være forskjell basert på oppnådde resultater. Det er ikke vår policy at alle skal tjene likt. Som fag-

– Som fagforening er vi sterk motstander av ubegrunnede lønnsforskjeller, men ikke mot begrunnede lønnsforskjeller.

STEINAR VAGSTAD, FORSKERFORBUNDET

Professorlønn

- ◉ Minstelønn: lønnsstrinn 69 – kr 637 900
- ◉ Gjennomsnittslønn i staten: kr 860 000
- ◉ Best betalte i staten: kr 1 700 100 inkludert tillegg
- ◉ Høyeste gjennomsnittslønn: Høgskolen Kristiania – kr 971 540
- ◉ Laveste gjennomsnittslønn: NLA Høgskolen – kr 725 922

Kilde: Forskerforbundets lønnsstatistikk og Khrono

forening er vi sterk motstander av ubegrunnede lønnsforskjeller, men ikke mot begrunnede lønnsforskjeller. De fleste forskjellene er godt begrunnet, selv om ikke alle er enige i det, sa Steinar Vagstad da Forskerforum.no omtalte lønnsforskjellene i juni. Vagstad er hovedtiltidsvalgt ved Universitetet i Bergen og sitter i Forskerforbundets hovedstyre.

Selv om Forskerforbundet og NTL har ulik lønnspolitikk, er det ikke slik at fagforeningstilhørighet gir store utslag i lønnspriset.

PROTESTERTE PÅ FORSKJELLER

Bakgrunnen for Forskerforums sak i juni var at Jon Martin Arnemo og åtte andre professorer ved Høgskolen i Innlandet (HINN) hadde sendt et bekymringsbrev til ledelsen og fagforeningene ved høyskolen. De mente at det var for store lønnsforskjeller mellom professorene ved Fakultet for anvendt økologi, landbruksfag og bioteknologi.

Arnemo har jobbet for høyskolen i 20 år, de siste 13 årene på heltid. Nå ser han at de nyan-satte får 100 000 til 200 000 mer i årslønn enn de som har jobbet lenge ved høyskolen.

De store forskjellene har oppstått fordi nyan-satte har brukt markedsverdi til å heve lønnen, mens professorer som har jobbet over tid, ikke har brukt lokale lønnsoppgjør like flittig til å be om høyere lønn.

– Urimelige lønnsforskjeller er demotiverende, og nå ser vi at det har utviklet seg slik over tid, både på høyskolen og internt på fakultetet, sa Arnemo.

LOKAL LØNNSVEKST

Til forskjell fra andre grupper har ikke professorer automatisk lønnsøkning med økt ansiennitet. Arnemo mener at en av grunnene til at han og hans kollegaer har sakkert akterut i lønnsnivå, er at de har vært veldig opptatt av fag, og lite av lønn.

– Det er ikke tradisjon for å drive lønnskamp. Man må være aktiv, stå på krava og bruke mulighetene, men hos oss er det ikke kultur for det, sa Arnemo.

Ved UiB erfarer Vagstad at noen sender krav til de lokale lønnsforhandlingene hvert år, noen venter til de har fullført spesielle prosjekter, og noen sender aldri krav.

Vagstad, som selv er professor i samfunnsøkonomi, følger også med på hvordan lønnsutviklingen er for universitetsansatte sammenlignet med lønnsutviklingen i resten av samfunnet. Han forteller at en forholdsvis stor del av den tilgjengelige summen i lønnsforhandlingene havner hos professorene.

– Blant de vitenskapelig ansatte er professorene de eneste som har holdt tritt med lønnsutviklingen i samfunnet ellers, mens førsteamanuenser, stipendiater og postdoktorer sakker akterut, sier han.

◆ AV JULIA LOGE

Researchers lean left

● ‘The most exciting aspect of this election is the increasing fragmentation of Norwegian politics, as voters shift their allegiances to the small parties’, comments election researcher Johannes Bergh (pictured). According to Bergh, researchers favour parties on the left or green side and are less likely to support centrist or conservative parties. He thinks part of the reason for this is that researchers and others with higher education emphasize ‘newer’ political issues such as climate, liberal

immigration and LGBT-rights. These groups are maybe less concerned with political issues that follow the classic right-left axis.

So why don't many researchers vote for the right-wing and centrist parties? The far right is skeptical of invasive climate measures and for a strict immigration policy, comments Bergh. He thinks that centrist politics are similar, though less extreme, and they have the rural vote. Researchers are often quite urban.

PHOTOGRAPH: NTB SCANPIX

Salary ≠ bonus scheme

● Norway's best paid professor earns MNOK 1.7/year, compared with NOK 637 900 at the low end. The wage scale was flat until 1991, when local negotiations led to deregulation. Wages have become increasingly individualised ever since. According to the Norwegian Civil Service Union (NTL), local negotiations have become a reward system.

Those whose expertise is attractive to the private sector now command high salaries from academia, while those in the humanities, arts, etc. often earn far

less. According to NTL private sector wages should not define university wages. Employers tend to use wages to recruit, retain or reward employees, but the unions' role is to ensure that salaries are proportional to responsibilities.

The Norwegian Association of Researchers (NAR) does not share NTL's goal of equalisation, but NAR also opposes unjustified disparities. Despite different salary policies, union affiliation has little impact on the gaps.

The monograph fights a losing battle

● According to Laura Maria Führer, the PhD programme she attended encourages the publication of articles. Just before summer, she submitted her doctoral thesis as a monograph, i.e., it was structured like a book, with interdependent chapters. The alternative is to write one's thesis as journal articles that will hopefully be published on an ongoing basis, accompanied by a comprehensive summary. She does not believe that these two possibilities are presented as equal alternatives, one reason may be that publication points are hard to achieve without articles.

Investigating academic freedom

● ‘I worry that today's public discourse is deterring young people, researchers and influencers from participating in the democratic debate’, remarks Minister of Research and Higher Education Henrik Asheim (Conservative Party). The Government has appointed a committee to examine how to protect employees' academic freedom of expression. Researcher and lawyer Anine Kierulf will chair the committee. When asked by *Morgenbladet* about the greatest threat to academic freedom in Norway, she responds: ‘The biggest threat is always the system for research funding.’

MIDLERTIDIGHET

ÅPNER FOR FAST ANSETTELSE

Regjeringen vil åpne for at midlertidig ansatte i staten kan ansettes fast uten ny utlysning. – Mange midlertidig ansatte har konkurrert om stillingen etter en ordinær utlysning. Når de har jobbet en tid, fått opplæring og fungerer godt i stillingen, er det ofte unødvendig merarbeid for virksomheten å lyse ut stillingen på nytt, sier kommunal- og moderniseringsminister Nikolai Astrup (H). – Slik dette forslaget ser ut, er ikke det egnet til å forbedre situasjonen, kommenterer leder i Forskerforbundet Guro Elisabeth Lind til Khrono. Høringsfrist er 12. november 2021.

FOTO: TORE SÆTRE/FLICKR CC

AKADEMISK FRIHET

Skal undersøke ytringsfrihet

■ – Jeg er bekymret for at det offentlige ordskiftet skremmer unge, forskere og meningsbærere bort fra å delta i den demokratiske debatten, sier forsknings- og høyere utdanningsminister Henrik Asheim (H). Regjeringen har nå satt ned et utvalg som skal se på hvordan de ansattes akademiske ytringsfrihet kan vernes om. Forsker og jurist Anine Kierulf skal lede utvalget. Hun svarer dette på Morgenbladets spørsmål om hva som er den største trusselen mot akademisk frihet i Norge: – Den største trusselen er alltid finansieringssystemet for forskning.

LØNN

Koronabelønning ved NTNU

■ Flere universiteter og høyskoler har gitt ansatte økonomisk kompensasjon for ekstrainsatsen under korona. Nå skriver rektor ved NTNU Anne Borg i en intern melding at de har plussset på 23,4 millioner til den rammen det skal forhandles lønn om, ifølge Universitetsavisa. Fordelingen av pengene skal skje i forhandlinger med fagforeningene. Lønnsoppgjøret skal være ferdig forhandlet innen utgangen av oktober. Går alt etter planen, er målet at utbetaling vil skje i løpet av desember. Ifølge Universitetsavisa tilsvarer ekstrabeløpet 2600 kroner per ansatt i snitt.

UTVALGSARBEID

Beskyldt for å undergrave funn

■ 1. desember 2020 la det statlige Velferdstjenesteutvalget fram sin utredning om private aktører i velferdsstaten. Organisasjonen For velferdsstaten har sammenlignet det som står i utredningen med offentlige uttalelser fra utvalgsleder Kåre Hagen, leder ved Senter for velferds- og arbeidslivsforskning ved Oslomet. I et notat beskylder organisasjonen utvalgslederen for å underspile og fordreie funnene i utredningen. Organisasjonen mener utredningen gir grunnlag for større kritikk av velferdsprofitt, markedsretting og kommersialisering av velferdsstaten enn det Hagens uttalelser skulle tilsa.

UTDANNING

Flere søker seg til høyskolene

■ Over halvparten av studentene i 2020 er registrert ved ett av de seks største studiestedene. Siden 2018 har listen over Norges ti største universiteter og høyskoler vært uendret, skriver SSB. Derimot øker studenttallet ved flere av høyskolene. Høgskolen i Molde skiller seg ut med 17 prosent vekst i antall studenter. Høgskolen Kristiania har vokst mye på få år, og fra 2019 til 2020 økte antall studenter med 41 prosent. Både BI og Høgskolen i Innlandet har økt med 9 prosent hver.

SPRÅK

Språkrådet setter ned foten

■ Det planlagte Ocean Space Centre på Tyholt i Trondheim skal bli et av verdens mest avanserte anlegg for forskning og undervisning på hav. Men Språkrådet er kritisk til senterets engelske navn, skriver Universitetsavisa. «Vi har blitt gjort oppmerksom på at et nytt senter ved NTNU, Ocean Space Centre, bare har fått navn på engelsk», skriver seksjonssjef Margrethe Kvarenes i Språkrådet i et brev til NTNU. Ifølge retningslinjene for nye navn i staten er det ikke anledning til kun å ha navn på engelsk.

FOTO: CHRISTOPHER ENGSTRÖM/UNSPLASH

LÆRERUTDANNING

Mange strøk i matte

■ Lærerstudentene blir testet i matematikk i en nasjonal deleksamen, som er lik for alle. Blant dem som skal bli lærere for de minste barna, strøk én av fire i matematikk. Khrono har fått resultatene fra vårens deleksamener fra det statlige organet Nokut: 23,2 prosent av studentene på grunnskolelærerutdanning 1.–7. trinn strøk. 16,5 av studentene som har valgt matematikk og ønsker å bli mattelærer på 5.–10. trinn, strøk. Strykandelen er lavest ved NTNU og høyest ved Universitetet i Sørøst-Norge.

«Et historisk og kulturelt viktig symbol for byen og regionen det ligger i.» Universitetsmuseet i Bergen har vunnet prisen for beste museum i 2021.

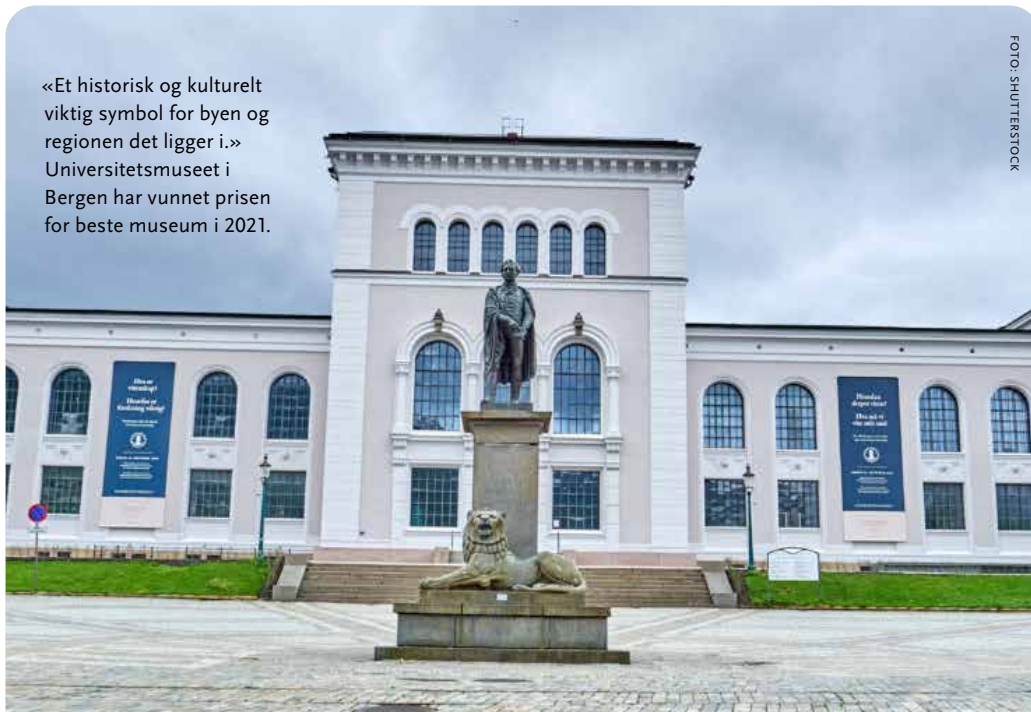

FOTO: SHUTTERSTOCK

MUSEUM

PRIS TIL BERGEN

Norges Museumsforbund har kåret Universitetsmuseet i Bergen til årets museum. – Det er med stolthet og ydmykhet vi tar imot prisen for Årets museum 2021 etter å ha vært nominert sammen med Nordlandsmuseet, Museum Stavanger og Norsk Oljemuseum, sier museumsdirektør Henrik von Achen. Etter seks år med renovering ble museet gjenåpnet høsten 2019. «Vinneren er et museum som gjennom nytenkning og nye måter å formidle historie og forskning på har gjennomført en omfattende rehabilitering av bygninger og utstillingsfasiliteter», skriver komiteen.

FOTO: UIB

JOBBSKIFTE

Ny direktør for Havforskningsinstituttet

■ Professor og marin dekan ved Universitetet i Bergen, Nils Gunnar Kvamstø, er utnevnt av Kongen i statsråd til direktør for Havforskningsinstituttet. Åremålet har en periode på seks år og kan forlenges én gang. – Jeg gleder meg fryktelig til å ta fatt på jobben, men tiltredelse er jo ikke før årsskiftet, sier Kvamstø til Khrono. Sittende direktør Sissel Rogne søkte også om en periode til, men etter to utlysingsrunder måtte hun se seg slått. Havforskningsinstituttet er underlagt Nærings- og fiskeridepartementet.

HELSE

Frykter dyr helsedata

■ Fristen for å gi hørings svar til Helse- og omsorgsdepartementets forslag om å ta betalt for tilgang til helsedata gikk nylig ut. Flere av høringsinstansene reagerer på at det legges opp til at Direktoratet for e-helse skal ta seg betalt for tilgang til helsedata fra registrene. De frykter at prisene kan føre til mindre bruk av helsedata i forskning enn i dag. – De foreslåtte prisene er astronomiske. Blir det sånn, risikerer vi at data blir både mindre tilgjengelige og dårligere, sier Giske Ursin, direktør i Kreftregisteret, til Dagens Medisin.

– Det kan høres litt stort og hårete ut, men målet er en helt annen styring av sektoren, sier Torstein Tvedt Solberg i Ap. Her fra valgkampframstøt på Blindern. Foto: Erik Norrud

Farvel til new public management?

De rødgrønne går til valg på mer tillit og mindre byråkrati i universitets- og høyskolesektoren. Men kan tillit erstatte telling?

AV LINA CHRISTENSEN

T 3. september er det stortingsvalg, og den blå regjeringen kan få sin ende etter åtte år. Hva kan det ha å si for forsknings- og høyere utdanningspolitikken?

La oss ta en kikk i partiprogrammene. Arbeiderpartiet går til valg på å innføre en tillitsreform i offentlig sektor. I universitets- og høyskolesektoren (UH) vil de «avvikle unødvendige og byråkratiske kontrollregimer» og styre «mer basert på tillit, med overordnede mål». SV lover «økte basisbevilgninger, handlingsrom og tillit». «Mer tillit og mindre detaljstyring», skriver Senterpartiet.

Hva betyr alt dette snakket om tillit? Trenger vi en tillitsreform i UH-sektoren, slik de rødgrønne tar til orde for?

Vi får spørre forskerne selv.

– Jeg vil vite hva de egentlig mener med det. Det har vært tydeliggjort i helsevesenet og i skoleverket, men det har generelt vært lite snakk om det i et forskerperspektiv. Men mindre rapportering til ledere og blant fagansatte, og mindre unødvendige kontrollregimer, ja takk, sier Tony Burner, professor ved Universitetet i Sørøst-Norge (USN), som også er lokalpolitiker for SV.

Han sitter på brygga i Drammen, rett utenfor USNs campus, og spiser lunsj sammen med kollegaene Heidi Biseth og Ragnhild Laird Iversen.

Søker på egen jobb

Forskerne kjenner seg imidlertid veldig igjen i at det er mye som skal rapporteres. Ifølge Burner har det blitt mer papirarbeid etter at flere distriktshøyskoler ble slått sammen til det som til slutt ble USN i 2016.

– Jeg pleier å si at jeg må søke på min egen jobb, sier Burner og gir et eksempel:

– Hvis du var ekstern sensor på et annet universitet før fusjonen, så visste universitetet om det, og du kunne være sensor igjen og igjen. Nå må du fylle ut et svært skjema med telefonnummer og adresse hver gang. Selv om jeg var sensor i fjor!

De må også søke om egen forskningstid. Et

sabbatsemester er visst «bare å drømme om».

– Det blir sett på som et privilegium å ha forskningstid. Jobben vår er tredelt. Det burde ikke være sånn at man må søke om forskningstid, men alle på de nye universitetene må sende inn søknad om dette, sier Burner, som her viser til at professorer skal forske, undervise og formidle.

– Jeg måtte le da vi fikk en e-post om at vi publiserte for lite, og så ansatte de en forskningsrådgiver i stedet for å innvilge mer forskningstid, sier kollega Ragnhild Laird Iversen, som er stipendiat i utdanningsvitenskap.

Her kommer Heidi Biseth, professor i samfunnsfagdidaktikk, med en innvending.

– Jeg måtte le da vi fikk en e-post om at vi publiserte for lite, og så ansatte de en forskningsrådgiver i stedet for å innvilge mer forskningstid.

RAGNHILD LAIRD IVERSEN, STIPENDIAT VED USN

Telling og tillit vekker diskusjon i lunsjen for f.v. Ragnhild Laird Iversen, Heidi Biseth og Tony Burner.
Foto: Erik Norrud

- Men dette er lokalt, sier hun.
- Fusjonen er politisk. Poenget er at det blir bestemt høyere oppe, kontrer Burner.

– New public management på sitt verste

Arbeiderpartiet mener det er på høy tid med et veiskille i styringen av utdanning og forskning. Detaljstyring og kontrollregimer stjeler tid fra forskning og undervisning, mener partiet. De presenterer et alternativ: «En tillitsreform med mindre byråkrati, mindre konkurranse og mer tid til faglig aktivitet», som de skriver i et innlegg i Khrono.

– Det er ment som et alternativ til new public management-styringen som har preget offentlig sektor de siste ti årene. Jeg tror UH-sektoren har merket det mest. Den har vært lagt under et hardt regime med stadig flere pålegg, bestemmelser og krav. Tellekanter er new public management på sitt verste. Man er mer opptatt av målstyring og tall enn hva man kan få ut av det, sier Torstein Tvedt Solberg, utdanningspolitisk talsperson for Ap.

Detaljene i reformen har de imidlertid ikke helt på plass, forteller han. Ap vil nemlig ha UH-sektoren og partene i arbeidslivet med på å utforme reformen.

– Det er noe av det første vi skal begynne med hvis vi vinner, sier Tvedt Solberg.

Blått mot rødgrønt

Tillitsreform, næringspolitikk og distriktsutdanning skiller blokkene, mener Nifu-forsker.

Hvilke forskjeller finnes mellom regjeringsalternativene på forskningspolitikk? Espen Solberg er forskningsleder ved Nifu, der han i flere år har fulgt og analysert norsk forskningspolitikk. Han mener at feltet i stor grad preges av konsensus, men peker på tre temaer hvor vi ser klare forskjeller.

Åpne konkurranser

– Synet på konkurranse og resultat- og målstyring i fordelingen av ressurser. Det er en veldig klar politisk skillelinje, kanskje klarere enn den har vært, sier Solberg.

– Det er ikke slik at Høyre, Venstre og Frp sier at de vil ha mest mulig konkurranse, men de er opptatt av at det skal være åpen konkurranse om midler, slik at de antatt beste får. De som kan utgjøre et regjeringsalternativ, er klare på at nå skal forskningen få en tillitsreform, med økt grunnbevilgning, mindre byråkrati og resultatfokus, fortsetter han. Det blir interessant å se om og hvordan en slik reform vil realiseres i praksis. En konsekvens kan bli at midlene fordeles mer direkte til institusjonene, og mindre gjennom åpne konkurransearenaer, sier Solberg.

Kreft, klima og hav

Hvor aktiv staten skal være i næringspolitikken, gjør seg også gjeldende på forsknings- og utdanningsfeltet, mener Solberg. Han forklarer:

– Dette går litt utenfor forskning, men det kan knyttes til næringsrettet forskning, innovasjon og nyskaping. Ap, Sp, SV og Rødt er for statlig eierskap og styring av FoU-ressursene og dermed innovasjonsvirksomheten i næringslivet. Høyre og Frp er mer opptatt av å skape gode rammevilkår og legge til rette for verdiskaping og skaperevne generelt, blant annet gjennom skattelette og forenklinger. Kort sagt: Den røde blokken er mer «hands-on», mens den borgerlige er mer systemisk, sier Solberg.

Han bruker såkalte missions, eller samfunnsoppdrag, som eksempel på rødgrønn styring. Det handler om å bruke forskning og utdanning til å sette seg klare mål for å løse store samfunnsutfordringer, som klimaendringer, forurensa havområder og kreft.

– Ønsket om en tillitsreform går hånd i hånd med krav om mindre grad av midlertidige stillinger og valgt framfor ansatt ledelse under en tillitsreform, sier Espen Solberg. Foto: Per Kristian Lie Løwe

Fysisk eller digital?

De siste årene har flere universiteter og høyskoler blitt slått sammen som en del av strukturreformen. Det er særlig nedleggingen av lærerutdanningen i Nesna, vedtatt av styret ved Nord universitet i 2019, som har vakt harme. Mens Ap lanserte «en satsning på utdanningscentre» på sitt landsmøte i vår, kom Høyre med sin strategi for desentralisert og fleksibel utdanning i juni.

– Sp, SV og til dels Ap er opptatt av digital utdanning for distriktene, mens Høyre er vel så opptatt av fleksible og tilgjengelige utdanningstilbud som sådan, herunder kobling til tilbud i andre land. Et sentralt spørsmål er i hvilken grad utdanningstilbud utenom de store byene skal tilbys fysisk eller digitalt. På dette området kan digitalisering slå begge veier, sier han og fortsetter:

– På den ene siden kan man si at digitale samarbeidsformer gjør det mulig å opprettholde små miljøer på mindre steder, mens man på den andre siden kan hevde at digitale og fleksible tilbud gjør lokale campuser overflødige. Opprettholdelse av Nesna er eksplisitt nevnt i programmene til både Sp og MDG.

– Hvis man er bekymret for tillit, så er dette en sektor der vi bruker mye av fritiden på å jobbe, selv om lønningene ikke er de høyeste, sier Heidi Biseth (i midten), sammen med Ragnhild Laird Iversen og Tony Burner. Foto: Erik Norrud

Forskningsbudsjettet har økt med 55 prosent siden Ap gikk ut av regjering, sier Henrik Asheim, som står i Høyres valgbud flankert av to fra Unge Høyre. Foto: Høyre

Pendel mot frihet

Men hvis vi tar en nærmere kikk på partiprogrammet til Ap, så legger de også noen føringer for hva de vil med forskningssektoren. De skriver blant annet at de vil «Prioritere mer av fellesskapets forskningsmidler til områder der samfunnet har størst behov». Er det en spenning her, mellom styring og tillit, lurar vi på.

– Ja, på en måte. Jeg er enig. Det er ikke helt ukomplisert. Tillitsform betyr ikke at det ikke skal være noe styring. Jeg tror det er riktig at Stortinget og regjeringen legger føringer på hva samfunnsoppdraget skal være, og hva man som samfunn skal prioritere, sier Tvedt Solberg.

– Selvfølgelig skal det være styring, men jeg velger å kalle det forventinger til hva vi vil med pengene i sektoren. Tiden skal ikke kastes bort på byråkrati. Jeg ser for meg en pendel som skal tvinges fra veldig detaljstyring til større frihet og mer lokal handlefrihet, sier han.

Enig i overskriften

Vi spør forsknings- og høyere utdanningsminister Henrik Asheim (H): Trenger UH-sektoren en tillitsreform?

– Ja, men jeg mener vi allerede har lagt fram dette med styringsmeldingen. Der sier vi at vi skal styre mer i det store og mindre i det små. Men jeg er helt enig i at det er mange vekslende krav og forventinger.

Styringsmeldingen ble vedtatt i Stortinget tidligere i år, og har som mål å lempe på detaljstyringen av utdanningsinstitusjonene. Men

høres ikke dette akkurat ut som det Arbeiderpartiet går inn for?

– Vi er enig i overskriften om mer frihet og tillit til institusjonene, men det må gjenspeiles i praksis, og der mener jeg de rødgrønne viser sviktende dømmekraft. Sp og SV stemte mot sentrale deler av styringsmeldingen, sier Asheim, som frykter at en regjering med Sp betyr strammere politisk styring på hvor institusjonene skal ha campus.

– Mer detaljstyring med Høyre-regjering

Hilde Nagell, rådgiver i den sosialdemokratiske tankesmien Agenda, trekker også fram tillitsreform når hun skal skille de borgerlige og de rødgrønnes politikk på forskning og høyere utdanning.

– Med en Høyre-ledet regjering er det mer utstrakt mål- og resultatstyring på detaljnivå. Samtidig gir ABE-reformen (avbyråkratiserings- og effektiviseringsreformen) trangere budsjetter. Jeg hører at Asheim sier at de skal styre mer i det store, og mindre i det små, men det regjeringen har gjort i åtte år, er å sentralisere. De har ikke sett behovet for en tillitsreform, sier Nagell.

– UH-sektoren styres fortsatt etter markedsprinsipper, som produksjon av vektall, studentgjennomstrømning og publikasjonspoeng. Det

var også høyre-regjeringen som lukket på å gjøre universitetet til foretak. New public management er mer til stede hos den sittende regjeringen enn hos opposisjonen, fortsetter hun.

Politikerne er fienden

Kristin Clemet, leder i den liberale tankesmien

Civita, mener derimot at det er urealistisk at mål- og resultatstyring skal forsvinne. Det er mer riktig å undersøke hvordan det kan gjøres bedre, mener hun.

– Jeg synes det er vanskelig å forstå hva de mener med det. Noen etterlater et inntrykk av å skulle gå bort fra mål- og resultatstyring, men det tror jeg aldri kommer til å skje. Hvis de egentlig snakker om å forbedre mål- og resultatstyringen, så er det ingen som er imot det, sier Clemet.

Hun viser til at det har blitt gjort forsøk på mer tillitsbasert styring i Oslo-skolen. Ifølge hennes egne beregninger var det langt flere treff

på «mål» og «resultat» i tildelingsbrevene til virksomhetene i Oslo kommune etter at tillitsbasert styring ble innført sammenlignet med under borgerlig byråd. Problemet, mener Clemet, er at politikerne er altfor redde for at det skal gjøres feil, og at de ikke har kontroll.

– Det er en del som har gjort forsøk på dette, men så har det blitt enda verre. Mitt poeng er

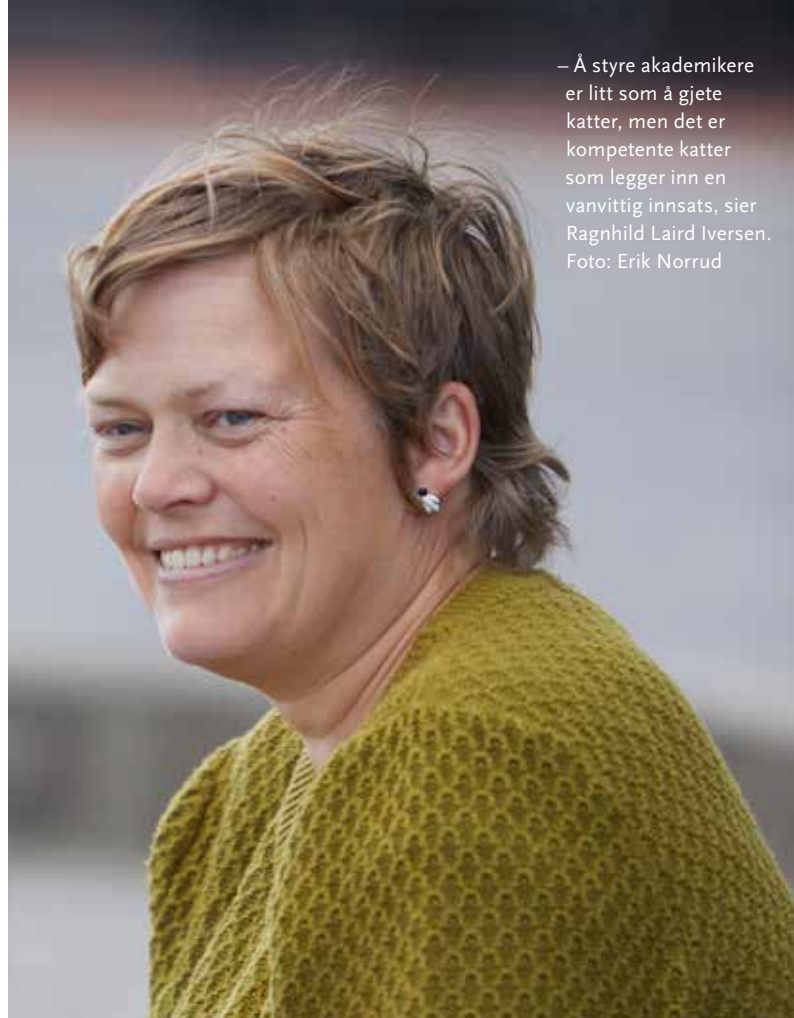

– UH-sektoren styres fortsatt etter markedsprinsipper, sier Hilde Nagell i den sosialdemokratiske tankesmien Agenda. Foto: Kanon Foto

– Jeg skulle ønske det var politiske føringer på å ha faglig kompetente ledere, sier Heidi Biseth. Foto: Erik Norrud

– Å styre akademikere er litt som å gjete katter, men det er kompetente katter som legger inn en vanvittig innsats, sier Ragnhild Laird Iversen. Foto: Erik Norrud

– Det har blitt mye mer rapportering. Jeg gjør ting som administrasjonen burde ha gjort, sier Tony Burner. Foto: Erik Norrud

– Jeg ser for meg en pendel som skal tvinges fra veldig detaljstyring til større frihet.

TORSTEIN TVEDT SOLBERG, ARBEIDERPARTIET

ikke å henge ut det rødgrønne byrådet, men det viser at det ikke uten videre er lett. Jeg tror dessverre at det er politikerne selv som er denne tankens største fiende, sier Clemet.

30 000 ut av egen lomme

For forskerne i Drammen høres tillitsreform fint ut på papiret, men kanskje litt vanskelig å få grep om. De snakker om mangel på forsknings-tid, som gjør det vanskelig å få tid til å skrive artikler, selv om det er publisering de blir målt på. En ond spiral altså. Derfor er det særlig én ting som engasjerer dem: finansiering. Her får de støtte fra Forskerforbundet, som har uttalt at økt grunnfinansiering bør være del av en tillitsreform.

– Økt basisfinansiering gir større handlingsrom for ledelsen og for de fagansatte, sier Tony Burner.

Forskerne kritiserer at basisbevilgningen er redusert over tid, og at de nye universitetene får mindre enn de gamle.

– Skal man få gjennomslag for en søknad til Forskningsrådet, så betinger det at vi har internasjonale nettverk, som fordrer at vi går på internasjonale konferanser.

Men så har ikke institusjonen råd til det. Det er en utfordring. Da må man kanskje betale 30 000 kroner ut av egen lomme, sier Heidi Biseth.

– Har det skjedd?

– Ja, det har skjedd, sier Biseth.

– Vi blir sammenlignet med Universitetet i Oslo, og vi publiserer mindre enn dem. Men er det så rart da? sier hun.

– Basisbevilgningen presser fram det. Alt koker ned til det, sier Burner.

– Ikke mitt problem

Institusjonene finansieres også etter antall vitenskapelig publiseringer, der publisering i et såkalt nivå to-tidsskrift gir mer uttelling enn publisering i et nivå en-tidsskrift. Det er dette som kalles tellekantsystemet, som Torstein Tvedt Solberg i Ap mener er «new public management på sitt verste». For forskerne i Drammen er det meningsløst å bli målt på antall publiseringer og i hvilket tidsskrift artikkelen publiseres. Artikkelen innflytelse er langt viktigere, mener de.

– Du kan ha mange personer som har publi-

sert på nivå to, men hva er samfunnsnyttene når det leses og siteres av så få forskere? Tony og jeg som har nådd professornivå, trenger ikke å tenke på det. Men det er annerledes for deg? spør Heidi Biseth og ser bort på Ragnhild Laird Iversen, som er stipendiat.

– Det er absolutt en del av planleggingen, svarer hun, og legger til at publisering i et nivå to-tidsskrift ikke nødvendigvis sier noe om kvaliteten eller nedslagsfeltet.

– Noe av utfordringen ligger i at disse politiske føringene presses ned på oss av våre ledere. De vil at vi skal publisere på nivå to. Da sier jeg til min leder at «se på artikkelen jeg har publisert på nivå en. Den leses av mange. Ja, jeg vet at det gir mer penger i kassa til USN. Men det er ikke mitt problem», sier Biseth.

Kristin Clemet i den liberale tankesmien Civita tror det blir vanskelig å bli kvitt mål- og resultatstyring.
Foto: Kolonihaven.no

Det som er bra med Ap ...

Verken Høyre eller Ap skriver noe om at de vil øke basisfinansieringen i sine partiprogrammer. Skal vi tro statsråd Henrik Asheim, er det likevel grunn til optimisme hvis de borgerlige vinner valget.

– Vi kommer til å øke forskningsbudsjettene generelt. Da kommer også basisfinansieringen til å øke, sier han.

På rødgrønn side lover både SV og Sp en økning. Men hvorfor skriver ikke Ap noe om dette i sitt partiprogram?

– Det som er bra med Ap, er at vi ikke lover mer enn vi kan holde. Men utdanningspolitisk så ønsker vi det samme som de rødgrønne. Jeg tror vi kan enes om mer stabil finansiering og mer tillit. Jeg tror det viktigste signalet er at Ap vil gi mange millioner mer til forskning og studieplasser, sier Torstein Tvedt Solberg.

– Er ikke motsatsen til frie midler å konkurrere om midlene?

– Ikke nødvendigvis, for vårt poeng er at vi vil styre mer overordnet, mer langsiktig. Norges samlede satsing på utdanning og forskning må bli større og komme alle til gode. Men litt av grunnen til at vi holder igjen, er at det må være noen føringer. Noen mener at frie midler skal kunne brukes til alt, men igjen er det Stortinget og regjeringen som skal følge opp samfunnsoppdraget. Vi må spikre detaljene, sier Tvedt Solberg. ●

Hvor stor rolle spiller forskning og høyere utdanning når du stemmer?

JONAS STEIN
førsteamanuensis i statsvitenskap ved UiT – Norges arktiske universitet

– Høyere utdanning og forskning spiller nok

ikke en like viktig rolle som mange i sektoren skulle ønske at den gjorde. Det er både fordi det er et område som ikke betyr noe for veldig mange velgere, men også litt fordi dette er en såkalt valenssak, hvor politikerne er enige om målet, men uenige om hvem som er best til å gjennomføre dem.

MARI SUNDLI TVEIT
administrerende direktør i Forskningsrådet

– En offensiv politikk på forskning og høyere utdanning er veldig viktig

for meg. Jeg er glad for at forskning diskuteres i alle partiprogrammene, men uansett hvem som sitter i regjering etter valget, så er det helt nødvendig at Norge satser enda mer på forskning fremover. Det er avgjørende for at vi skal lykkes med bærekraft og omstilling, noe alle politikere må ta inn over seg.

AKSEL TJORA
professor i sosiologi ved NTNU

– For meg er ikke forskning og høyere utdanning det viktigste

temaet når jeg stemmer, da er jeg mer opptatt av blant annet klima, økonomisk politikk og samferdsel. Samtidig skuler jeg til hva partiene tenker om universitets- og høyskolesektorens rolle og særlig dens uavhengighet, som bør støttes politisk fra sentralt hold.

SVEITS

UTE AV HORISONT EUROPA

EU-kommisjonen har besluttet at Sveits ikke blir assosiert medlem i Horisont Europa, slik Norge er. Det betyr at forskere i Sveits ikke kan søke om personlige stipender derfra, og at andre forskere ikke kan ta med seg for eksempel ERC-stipender hvis de flytter til Sveits. Ifølge ScienceBusiness er EU og Sveits uenige om hvor mye Sveits skal betale til EU, og alle framtidige programsamarbeid er dermed stoppet. Nå ber sveitsiske universiteter myndighetene om å gjenoppta forhandlingene med EU-kommisjonen.

DANMARK

Få menn på profesjonsstudier

■ Bare hver femte student på de store, kvinnedominerte profesjonsfagene, altså barnehagelærere, grunnskolelærere, sykepleiere og sosionom, er mann, skriver Akademikerbladet. Forskere forklarer fenomenet både med lav lønn og med kjønnet omtale av «de myke omsorgsfagene». Alle de fire fagene opplever fall i antall søkere, spesielt lærerutdanningen, for eksempel står 40 prosent av studieplassene ved Københavns Professionshøjskole tomme.

ARMENIA

Stopper lovforslag

■ Grunnlovsdomstolen i Armenia har avgjort at et kontroversielt lovforslag strider mot grunnloven. Forslaget ble vedtatt i parlamentet i mars og ville gitt regjeringen rett til å oppnevne flertallet i universitetenes styre, skriver det armenske nettstedet Azatutyun. Styrene utnevner rektorer og fatter andre viktige beslutninger, og flertallet i dag består av studenter og ansatte. Både universitetene, Armenias vitenskapsakademi og presidenten i Armenia protesterte mot lovforslaget fordi det ville redusert universitetenes autonomi.

SVERIGE

Vil nasjonalisere dyrt forskningsutstyr

■ Den svenske regjeringen har fått en utredning om hvordan forskningsinfrastrukturen skal organiseres, ifølge Sveriges Radio. Ett av forslagene er å opprette en nasjonal myndighet som styrer laboratorier, teleskop og andre investeringer som er så dyre og komplekse at ansvaret ikke bør ligge på enkeltuniversiteter. Den digitale forskningsinfrastrukturen bør også samles hos en statlig myndighet. For øvrig bør lærestedene få mer makt over eget utstyr, slik at infrastrukturen er tilpasset forskernes behov.

FOTO: ALEC FAVALE/UNSPLASH

MIDTØSTEN

Korona har hindret forskning

■ Koronapandemien i den arabiske regionen har hatt særlig negative konsekvenser for samfunnsforskere, viser en ny rapport omtalt i Al-Fanar Media. Mange har vært avskåret fra feltarbeid og intervjuer i over ett år. Hardest rammet er antropologene, 72 prosent oppga at de har møtt hindringer i forskningen sin. Til sammen oppga 46 prosent at de har måtte utsette forskningsreiser, og 14 prosent har fått problemer med finansieringen. Men det er også 25 prosent som har publisert mer enn vanlig under pandemien.

NEPAL

Mange nye universiteter

■ I august vedtok parlamentet å opprette landets tolvte universitet, som skal være helt statsfinansiert og spesialisert i ayurveda – indisk, tradisjonell medisin, skriver The Kathmandu Post. Ytterligere fire universiteter planlegges, slik at Nepal om få år kan ha 16 universiteter. Utdanningsekspertene mener flere universiteter er positivt, men at det er en økende tendens til at politikerne oppretter universiteter uten å ha gjort en grundig nok utredning av menneskelige ressurser og arbeidsmarkedets behov om ti til tjue år.

FRANKRIKE

Frykter kugalskap-smitte

■ Fem offentlige forskningsinstitusjoner i Frankrike har stoppet arbeidet med prioner i tre måneder, skriver Science. Prioner er proteiner som kan omformes og gi alvorlig hjernesykdom, som for eksempel scrapesyke hos sau. En tidligere ansatt som jobbet med prioner på laboratoriet hos INRAE, er død av Creutzfeldt-Jakob, og det undersøkes nå om vedkommende ble smittet på jobb. Det er to år siden en annen ansatt på det samme stedet døde, ti år etter at hun stakk seg i fingeren mens hun jobbet med prion-infisert mus.

AUSTRALIA

Dekan sendte trusselbrev til seg selv

■ En tidligere dekan ved University of Technology Sydney er funnet skyldig i å ha sendt ti trusselbrev til seg selv, skriver Sydney Morning Herald. Blant bevisene er at fingeravtrykkene hennes ble funnet på baksiden av et frimerke på en pakke med undertøy som hun hevdet var stjålet og så sendt til kontoret. Aktor mente motivet hennes var å få kollegers sympati da hun prøvde å stenge universitetets kurs i tradisjonell kinesisk medisin. Ifølge forsvareren er det ulogisk at en respektert akademiker skulle gjøre noe slikt mot seg selv.

En sykepleier og leger fra USA, Canada og Australia, en biomedisinsk forsker fra Brasil, og en britisk professor hedres med Barbie-dukke.

FOTO: MATEL

FOTO: SILE ROSENENCO/UNSPASH

KINA

Skjerper regler for forsøksdyr

■ Vitenskapsdepartementet i Kina har foreslått å stramme inn reglene for rapportering, håndtering av døde dyr og miljøkontroller ved laboratorier som driver med dyreforsøk, skriver South China Morning Post. Blant annet kan ikke dyr brukt i forsøk selges på markedet. Avisen ser sammenheng mellom innstramningen og teorien om at koronaviruset kan ha lekket fra et laboratorium i Wuhan. Kina er verdens største produsent og forbruker av forsøksdyr.

STORBRITANNIA

ASTRAZENECA-BARBIE

Professor Sarah Gilbert ledet Oxfords arbeid med å utvikle AstraZeneca-vaksinen. For det har hun blitt adlet, fått stående applaus på Wimbledon og nå også en Barbie-dukke. Barbie-produsenten Mattel har laget en korona-serie med seks kvinnelige forskere og helsearbeidere som på ulike måter har arbeidet med pandemien. Gilbert sier til The Guardian at hun synes det er veldig rart, men at hun håper dukkene kan inspirere unge jenter til å jobbe med naturvitenskap.

Anne Spurkland tolererer ikke intellektuell latskap, hverken i forelesningssalen eller offentligheten.

Dragens metode

Immunolog ANNE SPURKLAND
i samtale med Bår Stenvik | Foto: Erik Norrud

Tre uker inn i legestudiet ved Universitetet i Oslo møter studentene en drage. Det er i alle fall betegnelsen Anne Spurkland¹ bruker om seg selv som foreleser.

– Jeg er den som kommer og sier at «Nå er festen slutt». De har kommet hit fordi de er flinke og perfekte. Med høye karakterkrav har vi selektert for de studentene som kan lære og gulpe opp alt. Men her må de lære å bruke kunnskapen på en annen måte.

– Hvordan da?

– Du må kunne *nøste*, sånn som jeg gjør foran dem på tavlen. Når jeg kommer til noe jeg ikke kan, da resonnerer jeg i stedet. Jeg innrømmer at jeg ikke husker ting – da må de slå opp i boken. De skal kjenne grensen for det de kan og ikke. Og tørre å stå for det. De skal møte mennesker som er så syke at de kanskje er i ferd med å dø. Om de ikke klarer å stå i usikkerheten, så kommer de til å ta livet av pasienter.

Anne Spurkland er årets vinner av UiOs formidlingspris, og i løpet av pandemien er hele Norge blitt kjent med henne. Siden mars i fjor har hun hatt over 450 henvendelser fra journalister og andre, hun har vært på radio og i avisene, og hun har rukket å skrive en bok. Hun har til stadighet opptrådt på TV for å svare på alle pandemirelaterte spørsmål. Der har hun framstått så smilende og entusiastisk at studentene knapt har kjent igjen sin egen foreleser.

Om vi skal forene disse ulike sidene av Spurkland, kan det kanskje hjelpe å gripe tak i hennes egne bud. *Man må være bevisst på hva man vet og ikke vet.* Og så må man *nøste*.

Anne Spurkland har en legemor og en forskerfar. I barnehagen elsket hun å lage ting, for så å presentere dem for foreldrene når hun kom hjem. Hun likte prosjektarbeid på skolen. Under påvirkning fra faren skrev hun ualminnelig ambisiøse særoppgaver. Allerede underveis på legestudiet begynte hun å forske, med studiestipend fra Forskningsrådet. Mens hun var postdoktor, adopterte hun og mannen barn fra Etiopia.

– Med høye karakterkrav
har vi selektert for de
studentene som kan lære
og gulpe opp alt.

¹ Født i 1960. Professor i anatomi ved Universitetet i Oslo. Spesialist i immunologi. Har utgitt to populærvitenskapelige bøker om immunsystemet og en kokebok. Blogger om allergimat og immunologi. Ble i 2021 tildelt formidlingsprisen ved Universitetet i Oslo.

Da lærte hun seg etiopisk. Hun satte seg også inn i adopsjonsforskning og skrev i adopsjonsforeningens medlemsblad.

– Fordi jeg syntes det var et kjedelig blad uten interessant innhold, ville jeg bidra til å gjøre det bedre. Og det gjorde jeg.

Slik snakker altså en som *vet hva hun kan og ikke kan*.

Da barna begynte i korps, ble hun styreleder, og bygde opp en ny og mer effektiv modell for drift av loppemarkedet. Da mannen fikk påvist cøliaki, satte hun seg inn i prinsippene for kakebakst uten gluten og egg, og skrev blogg og kokebok.

– Er det sånn at du går til alle aktiviteter med en forskers innstilling?

– Du kan si at jeg går grundig til verks i absolutt alt jeg gjør.

Hun avbryter seg selv.

– Nei, ikke absolutt alt da ...

Så begynner hun å *nøste*.

– Jo! Jeg syr mine egne klær, jeg strikker, jeg spinner garnet. Lærer meg teknikken. Gjør det.

– For meg virker det som du ganske konsekvent bruker de utfordringene du møter, for å bygge ferdigheter på lang sikt?

– Det er ikke sånn at jeg skjønner i øyeblikket hvor langt jeg kan trekke det, det er litt mye å påstå. Men det har vist seg at ting jeg har lært på jobben, har jeg kunnet bruke på fritidsaktivitetene og omvendt.

Nevnte vi at hun ble leder for Etiopiaklubben og lagde landssamlinger for adoptivforeldre? Den erfaringen lærte henne om deltakerlister, program og navnelapper. Det kom godt med da hun bestemte seg for å arrangere internasjonal immunologikonferanse i Lofoten i 2005. For å lage håndbok til driften av korpset lærte hun seg å bruke programmet InDesign, det var også nyttig i jobbsammenheng. Og boken om glutenfri kakebakst?

– Den boken var startskuddet for mitt utadrettede opplegg. Det var helt bevisst. Jeg skulle etablere meg som fagformidler.

Strategien kom med en liten risiko. En indisk jobbsøker til hennes forskergruppe ble svært usikker på seriositeten hennes da han googlet «Anne Spurkland» og bare fant kakestoff. Spurkland skjønte at det var på tide å blogge om immunforsvaret.

Bloggen Immunglimt ble fra 2012 et skriveverksted for Spurkland, mens hun leste lærebøker om sakprosa og studerte populærvitenskapelige bestselgere som Siddharta Mukherjees *Keiseren over alle sykdommer*. Hun visste at hun var god til å forelese («Der er jeg perfekt», sier hun med glimt i øyet), men også at hun hadde noe å lære om skriftlig formidling. På bloggen øvde hun seg på historiefortelling og metaforer, og forfattet poster med titler som «Klesavdelingen»² eller «Overvåkningssamfunnet».

– Tittelen i en bloggpost er ofte metaforen. Og peker i retning av et

² En metafor fra loppemarkedene.

■ – Bloggingen og bokskrivingen har tvunget meg til å tenke og til å lese meg opp på masse vitenskapshistorie jeg ikke kunne, sier professor Anne Spurkland.

bilde eller en fortelling folk kjenner til. Spenningsmomentet er hvordan trådene knyttes sammen: Hvordan vil hun knytte immunforsvaret til denne filmen eller fortellingen?

– **Du har for eksempel brukt TV-serien Skam?**

– Mange ganger. For eksempel det øyeblikket da sesong 3 stoppet midtveis. Jeg satt våken midt på natten og så et klipp på 16 sekunder med kropp i bevegelse, uten at man så ansiktene. Alle lurte på hvem det var, og det var ti dager til neste episode. Så tok det bare 13 timer før noen på Twitter hadde løst gåten. De hadde brukt bildesammenligning: isolert føflekker fra andre bilder av karakterene, og gjenfunnet dem på kroppene på den lille filmsnutten.

Hun tar en ørliten kunstpause.

– Og sånn driver immunforsvaret på også! T-cellen³ bruker ikke *all* informasjon, de bruker bare *noe* informasjon fra et protein for å gjenkjenne fremmed materiale i kroppen.

All skrivetreningen og bloggingen ble fulgt opp med boken *Immun: Kroppens evige kamp for å overleve* (Spartacus, 2017). Så, i 2020, kom covid-19. Hun forutså hva det ville innebære for henne, og opprettet det Excel-dokumentet som for øyeblikket viser at hun er blitt kontaktet 463 ganger av journalister og andre som ønsker å få henne i tale.

Spurkland forklarer at det aller viktigste er å mestre «heis-pitchen». Å kunne fatte seg kort og forståelig, å vite at man kan få formulert både et problem og en løsning på 30 sekunder – eller i alle fall under fire minutter. Derne handler det om metaforer og historiefortelling. Ikke bare å bruke metaforer, men å anstrenge seg for å bruke dem godt.

– For eksempel bruker nesten alle mine kollegaer krigsmetaforer når de skal forklare immunforsvaret i offentligheten. Det er intellektuelt slapt.

I sin siste bok, *Frisk nok! Håndbok i immunforsvar* (Spartacus, 2021), tar Spurkland et oppgjør med alle som prøver å berike seg på remedier og metoder som skal «styrke immunforsvaret». Denne forståelsen av «sterkt immunforsvar» kommer blant annet av den hyppige bruken av krigsmetaforer.

Spurkland påpeker at nøkkelen til et godt liv er at immunforsvaret er *passé* sterkt og aktivt – ellers vil det angripe kroppens egne celler. Hun foreslår en rekke metaforer som hun selv mener er mer nyttige for en god forståelse, som «konkurranse» eller «demokrati».

– Du har et cellesamfunn som har felles interesser, som ikke er sammenfallende med cellesamfunn rundt. Og så skal de sørge for at deres eget cellesamfunn lykkes uten å bli overvundet av de andre.

– **Men en parasitt eller bakterie kan også være nyttig for oss, selv om de er fremmede?**

– Ja, mange av de bakteriene vi har i tarmen, inngår i et samarbeid, så man kan tenke på dem nærmest som en del av kroppen. Kanskje er det sånn at de styrer immunforsvaret til en viss grad. De har sammenfallende interesser med oss, og deres beste sjanse er hvis vi overlever. Så immunforsvaret må tolerere en del av det som er i tarmen.

– **Hvor bevisst tror du fagmiljøet selv er på de metaforene de bruker, og hvordan det former forståelsen?**

– Mange immunologer plasserer seg ikke i en situasjon der de må forklare noe til utenforstående, og jobber så detaljert at de ikke trenger metaforer. Men oppgjennom den immunologiske forskningshistorien har noen forskere satt seg ned og tenkt, og sagt «Folkens, her er det noe vi ikke forstår, det er et stort hull i kunnskapen vår». Og så har de lagd gode metaforer, som har hatt enorm betydning for å bringe forskningen framover.

Da Spurkland selv var ph.d.-student, forsket mange på hvordan T-celler kan gjenkjenne fremmede molekyler. Men ingen stilte spørsmålet om hvordan T-cellene vet hva som er *farlig* og ikke? Mange ting i kroppen er fremmede, eller kan virke fremmede, uten at immunforsvaret bør reagere på dem. To forskere kom opp med ideen om et «faresignal». Den ene var Charles Janeway:

³ Hvite blodceller som gjenkjenner og dreper stoffer som er farlige for kroppen.

– Han er lærebokforfatter, og de er ofte gode til å konseptualisere. Han foreslo at bakterier hadde molekyllære motiver som kunne oppdages av celler som viser dem fram til T-celler. Så begynte man å lete, og nå vet vi at det finnes betennelsesceller som har mottagermolekyler på overflaten som kan kjenne igjen disse mønstrene. Dette er helt avgjørende for immunreaksjoner og for at vaksiner skal fungere.

Den andre forskeren var Polly Matzinger. Hun reflekterte også over hva faget visste og ikke, og nøstet seg fram til hva som måtte befinne seg i kunnskapshullene⁴. Hun mente at ikke bare bakterier, men også skadet vev måtte sende ut signaler til immunsystemet om at noe var galt.

– Og det hadde hun rett i. En skadet celle slipper ut molekyler, og når de er på feil sted, får immunsystemet beskjed og gjør noe. Begge disse oppdagelsene kom altså til ved hjelp av dyp tenking og en velvalgt metafor.

Ved siden av å være en banebrytende forsker er Polly Matzinger Spurklands ledestjerne når det gjelder formidling. Matzinger bruker aldri PowerPoint, men live-tegner sine egne illustrasjoner underveis med en tusj og en projektor.

– Å kunne holde en forelesning om vitenskapelige resultater bare

⁴ «Kunnskapshull» er for øvrig i seg selv en metafor. Kanskje må man alltid bruke metaforer for å lete etter ny kunnskap?

■ – Når du tenker på hvor viktig gode metaforer har vært for å utvikle immunologene sitt eget fag, er det jo litt trist at de bare bruker krigsmetaforer når de skal kommunisere utad.

med sine egne håndtegninger, det er fantastisk. Kanskje må du også kunne vise et og annet resultat-slide underveis. Men det er der jeg har lagt listen. Og jeg synes jeg er ganske god.

Når Spurkland selv underviser, bruker hun bare tavle og kritt. Hun omtaler auditoriet som sitt «teater», der hun spiller sin tidligere omtalte rolle som «drage». Nå har vi altså nøstet oss tilbake til der vi begynte, og til betydningen av å konfrontere legestudenter med deres egen usikkerhet.

– Jeg har studentene i histologi, der de skal gjenkjenne vevsarter og mønster og blodkar og slikt. Men første gang de ser det, kan de ingen-ting, og ser bare noe rosa og lilla. Likevel plukker jeg ut en som må beskrive bildet høyt foran de andre. De må lære seg å stole på sin egen observasjonsevne, og tørre å si «Jeg ser en rosa strek og en lilla prikk, og en rund sirkel». Hvis de ikke kan tørre å si det høyt, må de finne seg et annet studium med en gang. De har seks år på seg til å bli kvitt den frykten for kanskje å ta feil. Da kan de like gjerne begynne med meg.

– Jeg lurar på: Hvor bevisst er du selv på forskjellen i rollen du har på TV og i klasserommet?

– Rollen min for studentene er å gjøre et inntrykk de ikke glemmer resten av livet. Det er noe helt annet enn når jeg er på NRK. Da prøver jeg å være litt avvæpnende. De andre er ofte helt alvorlige, men jeg smiler og kan finne på å le, selv om temaet er veldig alvorlig. Min erfaring er at da får jeg til mer.

– Du har en metode for det, som for alt annet i livet?

– Det er også et resultat av at jeg har et overskudd og liker å fortelle. Men når du tvinger meg til å kommentere det, ser jeg jo hva jeg holder på med. Det er åpenbart fordi jeg har en erfaring med at når jeg er tydeligere, sånn som jeg er privat, så er ikke det alltid så lurt. Fra barndommen av har jeg fått høre at jeg tar mye plass og er ganske bestemt. Det er ikke bare behagelig å få tilbakemeldinger på det. Men det hjelper med et smil.

– Kan det være at offentligheten også har lav toleranse for bestemte damer som tar mye plass?

– Jeg vet ikke. Det er vel like mye personlighet. Jeg ligner mye på faren min. Han kunne også være ganske bardus, men utviklet en form for sjarm som han brukte i offentligheten.

– Du har fått en formidlingspris og mye oppmerksomhet. Men har formidlingen gått ut over jobben?

– Det er ikke tvil om at det har gått ut over forskningen.

Svaret kommer kjapt, men så begynner hun å nøste.

– På den andre siden har jeg alltid hatt tidkrevende prosjekter ved siden av. Pandemien har også frigjort tid, vi har sittet hjemme. Summa summarum er det ikke sikkert ... kanskje er det omvendt. Jeg er blitt flinkere til å kommunisere, og flinkere til å skrive forskningssøknader. Jeg har mye bedre oversikt over faget. Og det at jeg er blitt så synlig nå under pandemien ... Det skader ikke å være synlig – så lenge en er synlig på en måte som ikke blinker en ut som en idiot. ●

Jakta på saksa

Korleis identifisere ei kirurgisk saks som er heilt lik hundre andre kirurgiske sakser, utan å feste ein merkelapp på henne?

TEKST: KJERSTIN GJENGEDAL | FOTO: PAUL SIGVE AMUNDSEN

↑ Anne-Stine Knudsen sjekkar tilstanden på utstyret ved hjelp av lupe.

TEMA: innovasjon i helsevesenet

DEI INTERVJUA: prosjektleiar Viviann Torvund Danielsen (bildet) ved Helse Bergen og administrerende direktør i Retrams, Stein-Asle Øvrebotn

PROSJEKT: «Kirurgisk sterilt gjenbruksutstyr – hvor er utstyret?»

FRAMGANGSMÅTE: offentlig-privat innovasjonspartnerskap

På eit sjukehus kjem jo desse spørsmåla opp heile tida: Kva for eitt av desse heilt like kirurgiske instrumenta er det som no skal på sørvis? Kan vi vite med sikkerheit at det var akkurat dette instrumentet som vart brukt på denne pasienten? Korleis kan vi vite kva vedlikehaldsstatus dette instrumentet har?

Det fortel Viviann Torvund Danielsen, prosjektleiar i Helse Bergen HF. Ho har leia innovasjonspartnerskapen som – kryss fingrane – vil munne ut i ei teknologisk løysing for å spore kirurgiske gjenbruksinstrument gjennom heile syklusen av bruk, sterilisering og vedlikehald som dannar ramma om dei om lag 26 000 kirurgiske inngrepa som kvart år blir gjort på Haukeland universitetssjukehus. Det kan spare sjukehuset for mykje tid og innsats som i dag går med til å leite etter enkeltinstrument.

Brikka som manglar

Når ein operasjon blir planlagt, bestiller kirurgen ei pakke med instrument som skal brukast ved den aktuelle operasjonen. Pakka blir registrert når ho kjem til operasjonssalen, og etterpå tel ein at der er like mange instrument som før operasjonen. Så går instrumenta til vask, sortering, sterilisering og lagring før ny bruk. Sjukehuset veit altså kvar instrumentpakkene er i systemet, men ei pakke kan gjerne innehalde fleire like instrument, og korleis kan ein vite at det er dei same instrumenta som ligg oppi pakka ved slutten av reisa, som ved starten? Med jamne mellomrom blir verktøy bytta ut eller sende til vedlikehald, og sjukehuset har så langt ikkje hatt nokon måte for å halde oversikt over kvar enkeltinstrumenta er. Det skulle dei gjerne hatt, for instrumenta blir utsette for store påkjenningar gjennom livet. Høge temperaturar, høgt trykk og tøffe kjemiske prosessar vil slite på dei, og det er viktig å vite kva tilstand dei er i. Med betre oversikt kan ein dessutan unngå at planlagde operasjonar må avbrytast fordi ein ikkje har nok utstyr tilgjengeleg, og ein kan utnytte utstyret betre ved å sende det på utlån mellom avdelingane og mellom sjukehus.

– Ein vil ikkje at noko skal brenne under ein

operasjon. Og kva om det skulle bli oppdaga ein alvorleg smittsam sjukdom som potensielt kan overleve reinseprosessane, til dømes Creutzfeldt-Jakobs sjukdom? Då må vi vite kva for instrument som vart brukt på pasienten, slik at vi kan ta det ut av sirkulasjon og få det destruert. Så det å kunne identifisere enkeltinstrument er viktig både for planlegging, smittevernomsyn og pasienttryggleik, seier Danielsen.

Djupdykk i innkjøpsreglane

Sjukehuset hadde altså ei klar forståing av problemet, men ikkje noka opplagd løysing. I andre samanhengar nyttar ein gjerne radiofrekvensidentifikasjon (RFID) til sporing og identifisering. Då blir ei lita brikke som kan sende og ta imot radiosignal, festa på objektet ein vil spore. Men det er uaktuelt i dette tilfellet.

– Vi vil identifisere utstyret utan at vi treng å merke det med noko som kan falle av, eller kome i vegen for kirurgen, eller vere ei overflate som mikrobar kan henge seg fast på, seier Danielsen.

Sjukehuset hadde med andre ord eit openbert behov for innovasjon. Så då Innovasjon Noreg lyste ut midlar til «innovasjonspartnerskap», bestemte dei seg for å søke.

Innovasjonspartnerskap er ein ny prosedyre for offentlege innkjøp som kan brukast når ein offentlig etat vil kjøpe inn noko som ikkje finst. Då går kjøparen, i dette tilfellet Helse Bergen, og leverandøren saman om å utvikle produktet eller tenesta som skal skaffast.

Ein viktig teknisk detalj er at utvikling og kjøp av produktet er dekt av same kontrakt, slik at kjøparen automatisk har opsjon på å kjøpe den ferdigutvikla løysinga utan at dei treng å lyse ut ein ny anbuds konkurranse. Den offentlege parten i partnerskapen kan søke penge støtte.

– Det var ein lang søknadsprosess der vi først måtte legge fram behovet vårt for Innovasjon Noreg og forklare kvifor vi ikkje kunne bruke løysingar som fanst frå før. Klinikkdirektøren ved kirurgisk serviceklinikk, Hanne Klausen, besøkte Innovasjon Noreg og presenterte behovet, fortel Danielsen.

Der ingen skulle tru ...

Den som har lese heilt hit, har gjetta at sjukehuset fekk pengane dei søkte om. Då starta arbeidet med å få næringslivet med på laget for å finne ei løysing på problemet. Ved andre innkjøpsprosessar kan ein spesifisere kva ein er ute etter, og leggje dette ut på anbod.

– Men korleis skjer eit innkjøp når vi ikkje veit kva løysing vi skal ha, men berre treng å lufte ideen og sjå kva marknaden kan stille opp med? Vi kunne ikkje lage ein kravspesifikasjon, som vi er vande med, seier Danielsen.

Difor fekk sjukehuset hjelp av eit designfirma til å lage ein presentasjon av behovet dei ville ha løyst, slik at det vart forståeleg også for bedrifter som ikkje veit korleis arbeidet på eit sjukehus går føre seg. Utstyrt med denne presentasjonen inviterte dei næringslivet til

– Vi vil identifisere utstyret utan at vi treng å merke det med noko som kan falle av eller kome i vegen for kirurgen.

VIVIANN TORVUND DANIELSEN

marknadsdialog. Til sist, etter samtalar med ei rekkje potensielle leverandørar, sat dei att med ein vinnar – og det var heilt rett ei bedrift som aldri hadde hatt noko med helsesektoren å gjere.

Frå industri til helse

– Vi såg at her låg det eit potensial for å bruke attkjenningsteknologi som ikkje har vore brukt til dette føremålet tidlegare, seier Stein-Asle Øvrebøtn, administrerande direktør i den vesle Florø-baserte bedrifta Retrams. Dei har spesialisert seg på «smarte» logistikk- og lagringsløsningar, og hadde ein ide til korleis teknologiar som blir nytta i industrien til å kjenne att metall, til dømes for kontroll av sveising, kunne vidareutviklast for sjukehuset sitt føremål.

Løysinga dei har enda med, etter månader med arbeid, består av ein kombinasjon av visuell oversikt over instrumenta, og teknologi som kan skanne og lese av metallstrukturen i instrumentet. Den er unik for kvart enkelt instrument, som eit fingeravtrykk. Dermed kan instrumenta identifiserast på dei ulike stasjonane i sterilforsyningskjeda.

Sidan det truleg ligg patentsøknader i horisonten, vågar ikkje Øvrebøtn å gå i detalj.

– Men det handlar om oppløysing: Greier du å sjå på noko med tilstrekkeleg høg oppløysing, vil du før eller seinare sjå noko som er unikt, og då kan du kjenne att kva det skal vere.

Får ringverknader

Både Øvrebøtn og Danielsen ser for seg at samarbeidsprosjektet kan få store ringverknader. I første omgang vil utstyrshandtering i helsesektoren som i dag blir gjort manuelt, kunne utførast automatisk med robotteknologi. Vonleg kan ein då frigjere arbeidskraft til meir pasientnære oppgåver.

– Men eg trur dette vil vere nyttig i mange andre industriar, for overalt er det slik at har du ikkje kontroll på utstyret ditt, så får du ikkje gjort noko. Dessutan kan det gje store miljøgevinstar ved at ein reduserer overforbruk, seier Øvrebøtn.

Difor vil bedrifta smi medan jarnet er varmt. Snart sender dei søknad til Forskringsrådet si ordning for innovasjonsprosjekt i næringslivet (IPN), der dei mellom anna har Høgskulen på Vestlandet og Helse Førde med på laget. Øvrebøtn er oppglødd over moglegheitene bedrifter som Retrams har til å satse på tverrfagleg forskning og kompetansebygging, slik som Forskringsrådet sine ordningar med Skattefunn og «Forskar til låns», og ulike kommunale og regionale støtteordningar.

– Det har vore veldig moro å oppdage og lære av all den kompetansen som finst i helsesektoren, og vi har stor tru på det vidare arbeidet med denne teknologien, seier han.

Domens dag er nær

Då Forskerforum går i trykken, er sjukehuset på veg inn i slutfasen av prosjektet. Eit testlaboratorium skal riggast lokalt til inne på sterilsentralen i eit par veker i september. Testinga skal

Fagutviklingssjuepleiar Anne-Stine Knudsen (t.v.) og Viviann Torvund Danielsen handterer kirurgisk gjenbruksutstyr på sterilsentralen ved Haukeland universitetssjukehus.

– Forskings- og utviklingsavdelinga ved sjukehuset tipsa oss om at Innovasjon Noreg hadde utlyst pengar til innovasjonsprosjekt som vi kunne søke på, seier Viviann Torvund Danielsen.

– Vi har hatt eit særskild godt samarbeid med sjukehuset og ser stort potensial for knoppskyting, seier Stein-Asle Øvrebøtn i logistikkbedrifta Retrams. Foto: privat

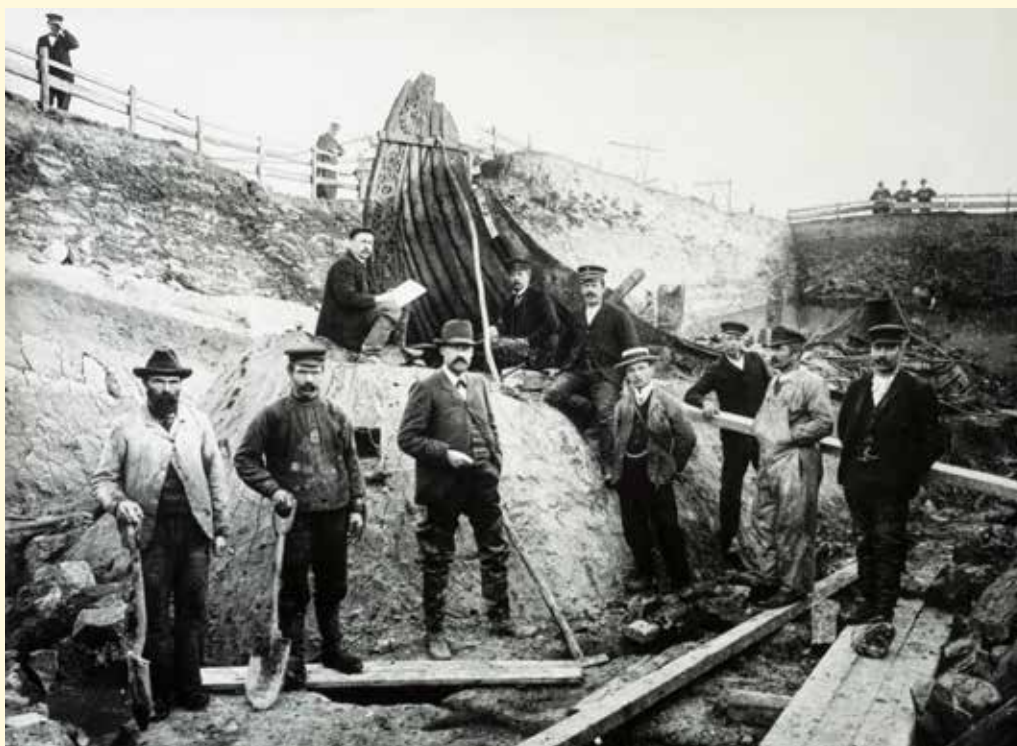

følgjast av ein masterstudent som skal skrive oppgåve om løysinga.

– I januar neste år skal leverandøren så ha laga ei fullskala løysing som sjukehuset kan bestemme om dei vil kjøpe inn, seier Danielsen.

– Før sommaren fekk vi vere vitne til ein

virtuell, koronasikker test, så vi har sett at det fungerer teknisk. Men vi veit jo enno ikkje om løysinga held mål slik ho er tenkt brukt hos oss. Vi er veldig spente no, alle saman. Eg kjenner eg får sommarfuglar i magen av å snakke om det! ●

Det starta med ein rorpinne

Fotografiet av Osebergskipet tilhøyrer Buskerud Fylkesfotoarkiv og er å finne på Digitaltmuseum.no. Ifølgje arkivteksten står leiaren for Oldsaksamlinga, Gabriel Gustafson, i midten framme saman med delar av utgravingslaget. Bilete skal vere teke i perioden 1912–1914.

Gabriel Gustafson (1853–1915) var ein svensk-norsk arkeolog fødd på Gotland. Han studerte arkeologi i Uppsala, var konservator ved Bergens Museum og seinare styrar av Universitetets Oldsaksamling.

Store norske leksikon er kjelde for alt som følgjer: Gustafson var ein pioner når det gjaldt systematisk kartlegging av faste fortidsminne i Noreg. Tidleg på 1900-talet fekk han ei stor oppgåve som skulle fylle resten av livet: utgravinga av vikingskipsgrava på Oseberg og seinare preparering, montering og utstilling av funnet.

I 1903 fekk Gustafson ein tregjenstand i handa som eigaren av garden Oseberg ved Tønsberg hadde funne under graving i ein haug på garden. Gustafson forstod at dette var eit sensasjonelt funn, som viste seg å vere eit rimeleg godt bevart vikingskip. Gardbrukaren på Oseberg ville gjerne selje funnet til høgstbydande, men Gustafson sette autoriteten sin inn på å unngå dette, og i 1904 vedtok Stortinget ei lov mot sal av oldsaker til andre land. At eit nasjonalt klenodium stod i fare for å verte selt til utlandet, vart ein vekkjar for folk og styresmakter og medverka til at det i 1905 fylgde ei lov om freding og bevaring av fortidsminne.

Og gjenstanden? Det var ein rorpinne.

FOTO: ADOLF JOHANSEN/BUSKERUD FYLKESFOTOARKIV

FRÅ AKADEMIA

- a) Kva for to profesjonsutdanningar som det no ikkje lenger er monopol på, har både Universitetet i Stavanger og Universitetet i Agder planar om å tilby i nær framtid?
- b) Kva heiter dosenten i arbeidsliv og HR ved Høgskulen Kristiania som i si tid vekte oppsikt ved å hevde at kvinner ikkje fekk toppstillingar fordi dei mangla offervilje og killerinstinkt?
- c) Kva for amerikansk senator tok for 75 år sidan initiativ til ei stipendordning som sidan har sørgt for ei storstilt utveksling av studantar, forskarar, akademikarar og kunstnarar mellom USA og meir enn 160 andre land?

FOTO: YOICHI ROBERT

- d) Kva for førsteamanuensis i psykologi ved NTNU fekk i sommar avskjed på grunn av hatefulle ytringar på ein Facebook-konto han administrerte, og er no nyalda leiar for Demokratane i Trondheim?
- e) I grunngevinga for avskjeden vart det vist til lovformuleringar om «grov uforstand» og «utilbørlig atferd». Kva for lov – som for fire år sidan erstatta tenestemannslova – var desse tekne frå?

TOKYO

- a) Tokyo har arrangert sommar- OL ein gong før i år. Kva for år?
- b) Kva heiter det ikoniske, vulkanske fjellet som ligg berre 100 km frå byen?
- c) Kva var namnet på byen fram til 1868?
- d) Stor-Tokyo blir rekna som den største byen i verda. Kor mange millionar budde i byen per 2018 (margin: 1,5 millionar)?
- e) Kva vart vinnartida og verdsrekorden til Karsten Warholm då han tok OL-gull på 400 meter hekk?

FOTO: CHELL HILL, CC BY-SA 4.0

8

- a) I kva for religion er det tale om den åttefaldige vegen?
- b) Kva for grunnstoff er nummer åtte i det periodiske systemet?
- c) Kva felles nemning blir brukt om kommunane Tynset, Alvdal, Folldal, Os, Tolga, Holtålen, Røros og Rendalen?
- d) Kva for italiensk regissør kom i 1963 med filmen 8 ½, med Marcello Mastroianni og Claudia Cardinale (biletet) i hovudrollene?

FOTO: WIKIPEDIA/CREATIVE COMMONS

- e) Kva for tre norske idrettsutøvarar har alle teke åtte OL-gull?

NYE ORD OG SYMBOL

- a) Kva er den nye tittelen på det som før heitte sysselmannen på Svalbard?
- b) Kva vart kåra til årets nyord i 2020 av Språkrådet?
- c) Det engelske ordet sharrrows er sett saman av share (dele) og arrows (pilar). I kva for samanheng blir det brukt om eit nyleg innført symbol?
- d) Kva heiter denne frosken, som er blitt eit symbol for alt-righ-t-rørsla?

FOTO: MATT FURIE

- e) Lensmannstittelen er på veg ut. Kva er det nye ordet for denne stillinga?

FRÅ AKADEMIA

- a) Juss og psykologi
- b) Elin Ørjasæter
- c) James William Fulbright
- d) Øyvind Eikrem
- e) Statistisettelova

TOKYO

- a) 1964
- b) Fuji-fjellet
- c) Edo
- d) 37,5 millionar
- e) 45,94

8

- a) Buddhismen
- b) Oksygen
- c) Fjellregionen
- d) Federico Fellini
- e) Marit Bjørgen, Ole Einar Bjørndalen og Bjørn Dæhlie

NYE ORD OG SYMBOL

- a) Sysselmester
- b) Koronaen
- c) I trafikken (det tyder at syklistar og bilistar deler vegbanen/køyrefeltet)
- d) Pepe
- e) Politistassjonssjef

– Tellekanter er bare en formalitet

Filosofiprofessor Einar Duenger Bøhns bok om meningen med livet er utsolgt fra forlaget. – Jeg mer stolt av den enn mange fagartikler jeg har skrevet, sier han.

– Dagens akademia er spesialisert. Vi jobber med trærne, men glemmer ofte skogen, sier filosof Einar Duenger Bøhn.

Derfor liker han å jobbe med det store bildet. Han har gjort seg bemerket med boka *Hva er meningen med livet?* og for podkasten der han sammen med Kristopher Schau leser Nietzsches forfatterskap fra a til å. Nå er han aktuell med boka *Hva er metafysikk?* (anmeldt på side 36), mens en bok om teknologi og filosofi er på vei.

– Du har sagt at Nietzsche var din vei inn i filosofien. Hvorfor er han interessant?

– Han er en litt sånn rebelsk, kompromissløs type. Han skrev først og fremst god filosofi han selv kunne stå inne for, uten tanke på andres standarder.

– Hva er egentlig metafysikk?

– Det er en studie av de mest grunnleggende strukturene av virkeligheten. Når folk spør hva noe er, så spør metafysikeren hva det *egentlig* er. Vi begynner der andre slutter.

– Boka *Teknologiens filosofi*, som kommer i høst, hva handler den om?

– Den handler om hva teknologi egentlig er, og vårt forhold til det. Jeg stiller blant annet spørsmålet om hva ved oss mennesker som kan og bør erstattes av teknologi.

– I 2019 utga du boka *Meningen med livet*. Hvordan skal vi forstå spørsmålet?

– Jeg forstår spørsmålet som: Hva er poenget med å fortsette å leve en dag til? Folk vil leve meningsfulle liv, og det er ofte hevet over etikk og moral. At jeg velger å få barn, eller å bli filosof, er ikke et moralsk valg, men en søken etter mening.

– Den har slått godt an?

– Ja, den har nettopp blitt utsolgt, så den kommer i paperback. Den er skrevet i en

EINAR DUENGER BØHN

Medlem av Forskerforbundet ved Universitetet i Agder

STILLING: professor i filosofi, Universitetet i Agder

UTDANNELSE: doktorgrad i filosofi fra University of Massachusetts

KARRIEREMÅL: å skrive et mesterverk

↑
På fritiden driver Bøhn med kunst. Dette er en av hans nyeste tegninger.

essayistisk stil, og får ikke noen tellekant, for å si det sånn. Men det er bare en formalitet. Jeg mer stolt av den enn mange fagartikler jeg har skrevet.

– I boka skriver du at du har funnet et svar på hva som er meningen med livet, som er likt for alle?

– Ja. Teorien min er at den objektive meningen med livet er å forbedre ting. Det gir oss grunn til å fortsette litt til. Det favner bredt: Hvorfor følge Guds råd? Jo, fordi det forbedrer ting. Og hvis det ikke finnes en gud, så kan du likevel lage litt bedre kaffe eller gjøre det litt bedre på jobben og så videre.

– Noen faste spørsmål til slutt. Hva ville du gjort hvis du var forsknings- og høyere utdanningsminister?

– Jeg ville halvert administrasjonen og gitt makten tilbake til de fagansatte. Og så vil jeg avdigitaliserte store deler av akademia. Digitalisering er ikke effektivt for de fagansatte, tvert imot, det bare forstyrrer forskning og undervisning.

– Hvis du ikke hadde vært filosof, hva hadde du holdt på med?

– Kunstner. Maler. Jeg driver med det på fritida.

– Abstrakt da, eller?

– Er du gæren. Ordentlig klassisk, figurativ kunst.

– Apropos teknologi og filosofi, hva synes du om den nye, digitale kryptokunsten?

– Nei, nei. Det er et dypt humanistisk spørsmål å kunne jobbe med noe fysisk. Noe annet er en fremmedgjøring av mennesket. Kunsten er fysisk. Det er viktig at jeg har kull og maling over hele meg for å bli ordentlig kjent med virkeligheten.

♦ AV LINA CHRISTENSEN

Avfortrylling av metafysikken

En systematisk og pedagogisk innføring omkring det vi ikke kan vite. Boka pirrer hjernen, men berører ikke.

Har *Hva er*-serien til Universitetsforlaget kanskje kommet til veis ende nå? Denne serien i lite format med alle de store spørsmålene har endelig kommet frem til de største av dem alle. *Hva er metafysikk*, spør Einar Duenger Bøhn, professor i filosofi ved Universitetet i Agder, og introduserer oss deretter for spørsmål omkring universet, tid og rom, og ikke minst, det *tilgrunnliggende*. Hva er det som ligger til grunn for alt som er? Ja, hva er egentlig dette universet og denne virkeligheten vår? Er det noe som en gang bare oppstod, eller har det alltid eksistert? Hva består forresten virkeligheten i? I noe konkret eller noe abstrakt? I gjenstander eller egenskaper? Men hva er så en gjenstand, og hva med alle egenskapene; finnes for eksempel fargen rød uavhengig av en gjenstand?

Metafysikk er en gren innenfor filosofifaget, som også kalles for ontologi, læren om det værende. Alle som har tatt ex.phil., og dermed har fulgt de sentrale etappene i filosofihistorien, er blitt introdusert for metafysiske tanker; fra førsokratiskernes spørsmål om hva forandring er, over Platons lære om evige ideer og Aristoteles' forståelse av en ting som satt sammen av form og stoff, til middelalderens betoning av den kristne gud som alts opphav – inntil Hume kommer og utfordrer hele tenkemåten, sier at alle påstander som ikke kan bekreftes empirisk, i bunn og grunn er meningsløse. Og det har mange gjentatt etter ham, mest kraftfullt av de logiske positivistene – eller fra en annen kant: De metafysiske spørsmålene oppløses i takt med forståelsen av at virkeligheten er skapt gjennom språket og dets måter å kategorisere på.

Men vi lurar jo alle sammen, i hvert fall av

«Jeg tør garantere at denne boka er i stand til å egge enhver opp til litt funderinger.»

EINAR DUENGER BØHN
Hva er metafysikk
Universitetsforlaget, 2021
150 sider
Veil. pris: kr 249

og til: Hvem er jeg, hva skjer etter døden, hva er kjærlighet, finnes en gud, har planter og til og med også steiner bevissthet? «Alt ender med slike metafysiske spørsmål når vi først setter i gang, uansett hva vi tenker på», skriver Duenger Bøhn innledningsvis – «de begynner der svarene våre stopper.» Metafysikken krever svar på spørsmål som kan synes umulige å svare på, og de bringer oss derfor ut i et stort og uklart landskap. «Virkeligheten er rar», påstår Bøhn noen ganger, og jeg skjønner hva han mener, men det er også litt rart å si? For fra hvilken posisjon er det mulig å uttale noe slikt? Ja, fra hvilken posisjon kan det i det hele tatt være mulig å få en oversikt over hva virkeligheten er? Selv en metafysiker er jo del av virkeligheten.

Bøhns posisjon er å argumentere logisk og ut fra en også naturvitenskapelig tenkemåte.

Det vil si å stille seg utenfor og å forsøke å nå frem til noe som kan være universelt sant. Det er liksom virkelighetens skjelett han forsøker å gi et grunnriss av, hvilket innebærer å se bort fra det empiriske og så for eksempel drøfte hvorvidt et menneske er en grunnleggende bestanddel av virkeligheten (noe som ikke er forståelig i kraft av annet enn seg selv). Etterpå kan man forsøke å argumentere seg frem til om mennesket har fri vilje eller ei.

Det er en systematisk og ikke historisk fremstilling vi får, vi blir presentert for problemstillinger og ikke filosofene. Bøhn er hele veien svært pedagogisk, og tonen er vennlig. Han viser hvordan dette fagområdet kan bli svært spissfindig, uten å bli for spissfindig selv. Metoden hans er å gå ut fra et gitt begrep, for så å modifisere. Han viser at begrepet egentlig er ganske vrient etter at han har brukt det en stund. For et sted må man jo begynne. Som ledd i det pedagogiske blir vi introdusert for motorsykkelen, katten og huset hans i Lillesand, og det fungerer godt. Han klarer til og med å få motorsykkelen til å forsvinne ved hjelp av metafysikk. «Tenk at», sier han, og så bringer han deg inn i ofte avsidesliggende tanker.

Jeg tør garantere at denne boka er i stand til å egge enhver opp til litt funderinger. Men for å holde meg til Bøhns ordbruk, eller for ikke å ta for mye i, så vil jeg også kalle den rar. Dette nærmer seg jo en slags skalaøvelser, tenker jeg. Fordi det blir så teknisk og fordi en filosofisk holdning ikke blir forsøkt vekket i deg, slik vi finner hos Platon. Platon viser hvordan metafysiske spørsmål er noe å bli rammet av, de angår eksistensielt og kan aldri være noe utvendig, slik logikk og bruk av rasjonell argumentasjon jo er. Boka er dermed temmelig ensidig i sin presentasjon, uten å gjøre rede for det. I samme åndedrett lurar jeg på språket midt oppi det hele. Det er presist og sobert – men det tas jo for gitt. Alle drøftelsene i boka baserer seg på en tro på språket og at virkeligheten derfor kan fanges i språk, så nok en gang har vi noe instrumentelt, og med det et interessant poeng: Tydeligvis trenger ikke alt å underkastes en metafysisk undersøkelse.

AV AASNE JORDHEIM

Mynten som historisk veksel

Lettelest om gullmyntenenes historie. Boken binder små øyeblikksbilder sammen med store omveltninger i teknologi, politikk og økonomi.

SVEIN H. GULLBEKK

Pengene som forandret verden.

En historie om gullmynter

Cappelen Damm Akademisk, 2021

232 sider

Veil. pris: kr 399

Denne boken gir detaljerte utlegninger om gullmyntenenes historiske rolle. Selv om den begrenser seg til gullmynten spesifikt, er arkeologisk, teknologisk, teologisk, politisk og ikke minst krigens historie med på ferden. Boken spenner over

vel 2500 års verdenshistorie, med Europa som tyngdepunkt, antikken som startpunkt og med den moderne verden som endepunkt. Gullmynten muliggjorde en symbolsk byttehandel, og ligger dermed som veksel i den moderne økonomiens krybbe. I en kanskje litt for kort epilog berører forfatteren også hvordan kryptovalutaer både representerer en forlengelse og et brudd i numismatikken (læren om mynter og sedler) historie.

Med gullmynten som prisme presenteres spennende øyeblikksbilder. Tidlige avbildninger av greske guder og en tilhørende etablering av et forholdsvis avansert økonomisk kretsløp la grunnlaget for bruken av mynt som propagandaverktøy for konger og keisere som vil vise sin makt, det være seg Alexander den store eller Napoleon. Historien om innføringen av en ny myntenhet på 700-tallet – penningen, «i særklasse den mest utbredte mynten i Europa de neste 500 årene» – forteller også historien om en kommersiell pengeøkonomisk revolusjon som gikk hånd i hånd med «kristningen av Danmark, Norge, Sverige, Polen og Russland».

Ved å knytte velkjente historiske hendelser til spesifikke historiske mynter gjøres boken lett å lese for et bredt publikum. At sir Isaac Newton var royal myntmester i London, med ansvar for preging av gullmynter med gull fra Amerika erobret fra den franske flåten i 1702, gjør for eksempel gullutvinning i den nye verden brått til en del av en større fortelling. Og det er interessant å lese om gullrushet i USA midt på 1800-tallet, der gullgravere midt i villmarken – langt borte fra storbyer og tettsteder – måtte betale overpris for varer de trengte. «En sandwich som kostet fire cent i New York, ble solgt for 75 cent i gruvebyen, mens et par støvler kostet 100 dollar. [...] Flere berømte gründere, for eksempel klesprodusenten Levi

«Svein H. Gullbekk, professor i numismatikk ved Kulturhistorisk museum, er tydelig fascinert av sitt tema.»

Strauss, skapte seg en formue i gulldistriktene.» Dollaren som ble utmyntet av dette gullet, skulle endre verdenshistorien for evig, og linjene fra de konkrete øyeblikksbildene til de store politiske og verdenshistoriske begivenhetene gjør også at jeg som leser kan trekke mine egne konklusjoner. Den kapitalistiske logikk er innskrevet i sømmene på Levi's-buksene jeg fremdeles kan kjøpe i norske butikker.

Forfatteren, Svein H. Gullbekk, professor i numismatikk ved Kulturhistorisk museum, Universitetet i Oslo, er tydelig fascinert av sitt tema. Selv om det raskt blir mange mynter som er de vakreste, de mest forseggjorte og de viktigste, vitner dette først og fremst om forfatterens engasjement og gir fremdrift i en tekst som gikk sin forholdsvis smale tematikk fort kunne blitt endimensjonal og oppramsende. Boken er gjennomgående illustrert med avbildede gullmynter, der man kan studere eksemplarer av myntkunsten, konkret knyttet til historiene som fortelles. I så måte kan forfatterens ærend i like stor grad synes å skape numismatisk entusiasme.

Det eneste jeg egentlig savnet under lesningen, var en tabell-oversikt over produksjonsmengden og utbredelsen av de aller viktigste myntene som omtales. Det får være mitt tips til en eventuell ny utgave.

AV KJETIL VIKENE

Et forsvar for pragmatikken

En ny bok peker ut sju ulike retninger for journalistikken, men burde kanskje vist mer vei.

HARALD HORNMOEN OG STEEN STEENSEN

Journalistikkens filosofi

Universitetsforlaget, 2021

225 sider

Veil. pris: kr 329

Journalistikken bør alltid romme tvil på vegne av egne verdier, tolkninger og forutforståelse, heter det helt til slutt i *Journalistikkens filosofi*. Og tvil er det jeg kjenner på etter endt lesning av boka. Er jeg egentlig enig i det forfatterne Harald Hornmoen og Steen Steensen skriver? Norsk journalistikk kan sies å være tuftet på hele sju ulike idealer, skriver de to professorene ved Oslomet, og alle idealene bør

med. Mon det, tenker jeg, men tvilen viser seg å være produktiv, ettersom jeg blir gående og diskutere med meg selv i dagene etterpå. Hva slags idealer har jeg selv hatt som journalist? Hvem ønsker jeg egentlig å være?

Det finnes to idealroller for journalister, het det da vi gikk på journalistutdanningen i Oslo på slutten av 1990-årene. Det store flertallet ønsker å være kritisk undersøkende og å gi leserne stoff til nye tanker. En mindre gruppe sverger til en nøytral journalistikk som de hevder «speiler virkeligheten», alt ifølge datidens læremester Mogens Meilby.

I *Journalistikkens filosofi* deler forfatterne opp og utvider journalisters rolleforståelse ved å løfte fram hele sju ulike idealer: objektiv, fri og uavhengig, sosialt ansvarlig, kritisk undersøkende, aktivistisk, subjektiv og dialogisk. Alle disse idealene eksisterer side om side i norsk journalistikk i dag, så paradoksalt det enn kan framstå som, skriver forfatterne. Ja, de har i og for seg eksistert en god stund, viser de, med en grundig historisk gjennomgang av de ulike idealenes filosofiske og idehistoriske grunnlag. Her møter vi John Stuart Mill og Walter Lippman, Benjamin Franklin og Sigmund Freud, for å nevne noen få, alle med ulike bidrag til diskusjonen rundt hva journalistikk er og bør være.

Tolv år har det tatt fra ide til ferdig utgivelse, og langsomheten har resultert i en teoretisk vel fundert bok. Hvert journalistiske ideal får sitt kapittel, og alle framstår som både nødvendige og fornuftige nyanseringer av i dette tilfellet Meilbys to idealer. Det tjener forfatterne til ære å standhaftig holde fast ved en tanke om det relativt tidløse ved journalistikkens filosofi. Vi trenger både en objektiv og en subjektiv tilnærming til den verden journalistikken skal dekke, ifølge forfatterne. Vi trenger både kritikken, aktivismen og dialogen. Så er da også boken til syvende og sist et forsvar for en pragmatisk filosofi, der journalistikken altså alltid bør ha et kritisk blikk på eget virke. Det er et standpunkt det er vanskelig å være uenig i.

Men i et lite avsnitt nevner de noe som likevel kunne vært utdypet og problematisert mer, nemlig at selve ordet «journalist» forekommer stadig sjeldnere i stillingstitler. Når mediebedriftene i dag søker etter nye folk, er det like gjerne «utviklere» eller «ansvarlige for sosiale medier» de vil ha. Hvor begynner og slutter journalistikken da, og hvor langt ut når egentlig journalistikkens filosofi? Om det er slik at stadig færre journalister skal forvalte (stadig flere ulike journalistiske idealer, mister jeg hele journalistikkens berettigelse litt av syne. Det er noe med å vite hvor og hva man vil, i en virkelighet der journalistikken er under press fra mange kanter. Eller er det bare romantikeren i meg som avslører seg?

AV SIRI LINDSTAD

«Det tjener forfatterne til ære å standhaftig holde fast ved en tanke om det relativt tidløse ved journalistikkens filosofi.»

Ulikhetens pris

En oversiktlig og nyttig bok om økonomisk og sosial ulikhet i Norge som til tider prøver å være litt for aktuell.

Knut Halvorsen og Steinar Stjernø har begge lang fartstid innen fagfeltene sosialt arbeid og velferdspolitik, og er nå professores emeriti ved nåværende Oslomet. Akkurat i tide til valgkampen har de to skrevet en bok der de vil både utforske og forklare ulikhet i Norge: hva det er, hvor mye det er av den, hva den gjør, og hvordan vi kan legge opp samfunnet for å holde den på et minimum. De to er nemlig åpne om at de kommer til temaet med det normative utgangspunktet at ulikhet er negativt for et samfunn.

Halvorsen og Stjernø åpner kapittel 7 med å sitere Harald Eia, som i en episode om ulikhet i tv-programmet *Sånn er Norge*, spurte: «Hvorfor er det så farlig at noen har mer enn andre?» De vil gjerne bruke dette kapittelet (og kanskje boka) til svare på det spørsmålet. Hva gjør ulikhet med tilgang til goder og tilgang til makt i Norge? Jeg mistenker at jeg ligger langt nærmere Halvorsen og Stjernø ideologisk enn hva Eia gjør, men det viktige spørsmålet er vel: Ville Harald Eia bli overbevist av denne boka?

Selv om boka hevder å henvende seg til et allment publikum i tillegg til studenter, så er den utformet som en lærebok. Den er delt inn beskrivende kapitler om ulikhetens størrelse og fremvekst, og om ulikhet i helse, utdanning, rettslig og politisk innflytelse, og i mer drøftende kapitler om likhet og ulikhet i forskjellige ideologier og de forskjellige partiene og velgergruppene i Norge. Til slutt kommer et kapittel om «ulikhetens konsekvenser for folk og samfunn» og ett med forslag til hva man kan gjøre for å bekjempe høy ulikhet. Disse kapitlene forteller en historie om en grov vekst i ulikhet i Norge fra 1980-årene og fremover. Halvorsen og Stjernø viser også at økonomisk ulikhet har

KNUT HALVORSEN OG STEINAR STJERNØ
Økonomisk og sosial ulikhet i Norge
Universitetsforlaget, 2021
168 sider
Veil. pris: kr 399

konsekvenser for tilgangen til helsetjenester og for helsetilstanden generelt, og også for tilgang til rettssystemet og politisk påvirkning.

Men man kan spørre seg om det finnes en egen emeritus-stil (eller «grand old man»-stil) i sakprosaen: litt tørr, omstendelig, generelt godt kildebelagt, med god faglig selvtilitt, men (kanskje nettopp derfor) en tendens til iblant å ta det litt raskt i svingene. Jeg skulle ønske at Halvorsen og Stjernø hadde valgt å sitere noe Fafo-forskeren Bård Jordfald har skrevet om at anbudskonkurranser bidrar til press på ansattes lønnsnivå, heller enn hva han sa på Debatten i NRK i september 2020, og at de hadde funnet andre kilder enn «Klassekampen 29.8 og 12.9. 2020» på at eiere av private barnehager kunne «øke formuen kraftig ved å selge til utenlandske investorer» fordi de fikk kjøpe billige tomter av kommunen (begge eksem-

plene s. 53). Sakprosa-bøker må hele tiden veie presisjon mot interesse, og det er synd at Halvorsen og Stjernøs presisjon på et språklig nivå (som jo fører til den litt tørre og omstendelige stilen) blir undergravet av slik bruk av mindre presise kilder, særlig fordi de to eksplisitt skriver i introduksjonen at de vil basere seg på fagfelleverderte kilder. (Min indre imaginære) Harald Eia blir ikke overbevist av Klassekampen. Ikke nødvendigvis fordi avisa befinner seg på venstresida, men fordi både han og jeg kjenner journalistikkens logikk og raske tempo, og hvordan kombinasjonen av vinklingsiver og tempo kan føre til slurvefeil. Det er forståelig at det er fristende å ta med eksempler fra den debatten som foregår om ulikhet akkurat nå, men jeg synes ikke det fungerer i noe som ellers er skrevet som en lærebok.

Når det er sagt, så er boka generelt godt kildebelagt. Som alle andre som skriver om ulikhet, så kommer Halvorsen og Stjernø ikke utenom Thomas Piketty, men de vil gjerne gjøre materialet relevant for en norsk diskurs, og har derfor prøvd i størst mulig grad å bruke norske kilder og beregninger fra Statistisk sentralbyrå. De forklarer fint begreper som er nyttige i diskusjonen, som Gini-koeffisienten (en målemetode for ulikhet) og forskjellen på sjanselikhhet og resultatlikhet, som vel er ansett som en av de store ideologiske forskjellene mellom høyre- og venstresida. Kapitlene om det norske «ulikhetsregimet», det vil si hvordan ulikhet og likhet blir ideologisk grunnlagt innen forskjellige tradisjoner i Norge – er oversiktlige og gode. Dette er en informativ bok som forhåpentligvis kan være nyttig i den pågående debatten om ulikhet, som Halvorsen og Stjernø skriver at de vil.

Og jeg tror at både Harald Eia og jeg synes det er fint at emeritus-stilen også gir seg utslag i en viss fandenivoldskhet, som kommer til syne i bruk av navngitte personer som eksempler. Røkke og Stordalen er én ting, men «sønnen til arkitekten Arnstein Arneberg» hadde nok ikke forventet å havne som eksempel på en *uforholdsmessig* rik person i det som vel i praksis er en lærebok innen samfunnsfagene.

AV IDA JAHR

«Akkurat i tide til valgkampen har de to skrevet en bok der de vil både utforske og forklare ulikhet i Norge.»

ALDRI ANNA ENN SPRÅK

Å, der er frøken!

Har universitetet vorte «skulen»
og førelesaren «lærer»?

Forskerforum trykte for eit par år sidan innlegget «Derfor kaller jeg meg ikkje for 'lærer'». Der skeiv Jörn Klein, som då var fyrsteamanuensis ved Universitetet i Sørøst-Noreg, at studentane ofte kalla han lærar. Mange kollegaer kunne òg bruke ordet om seg sjølve. Klein meinte at ordet lærar har eit sett av konnotasjonar som ikkje passar ved universitetet. For studentane er vaksne, og no må dei ta ansvar sjølve.

– Har lærar-ordet vorte vanleg i høgare utdanning?

KRISTIANSEN: Eg har ikkje opplevd dette i same grad, så eg vart noko overraska. Men eg har høyrte mykje bruk av «elevlar» i staden for «studentar», gjerne frå studentane sjølve, og slik sett går det saman. Eg har aldri tenkt at eg skulle kalle meg lærar, i den samanhengen er eg førelesar. Lærar er definert som noko heilt anna. Eg har ikkje gått i djupna på pedagogikk og didaktikk som lærarar har.

– Medan ein førelesar kan det faglege betre?

KRISTIANSEN: Det spørst kva ein meiner med fagleg. Lærarar har kanskje ikkje same djupn i faget ein underviser i. Førelesarar har studert lenger og djupare enn lærarar i grunnskulen.

VÅGE: Lærar er for meg eit framandt ord ved universitet og høgskular. Eg stussa over at medstudentar i 2000-åra kalla universitetet skule. Skulen og universitetet er åtskilde språkbruksarenaer, men ordet smitta vel over etter som elevlar har vorte studentar. Elles kan den nye bruken henge saman med at pedagogikken i høgare utdanning er endra. At studenten skal vere i fokus, minner noko om korleis ein ser på elevlar i vidaregåande skule.

KRISTIANSEN: Då eg studerte ved Universitetet i Bergen, kunne «lærar» verte brukt – ikkje om fyrsteamanuensane og professorane, men om til dømes gruppe- eller timelærarar. Dette var gjerne studentar som hadde kome lenger i løpet enn oss sjølve, eller lærarar i vidaregåande skule som òg hadde timar ved UiB.

VÅGE: Dersom vi tenkjer på «undervisar» som overomgrepet, kan alle desse funksjonane – førelesar, gruppelærar, timelærar osv. vere underomgrep.

KRISTIANSEN: Ein førelesar heldt opphavleg førelesingar, foredrag over vitenskapleg tema. No har ein endeleg prøvd å få til andre former for læring i høgare utdanning og arbeider meir som pedagogiske lærarar gjer. Dermed har ordet «førelesar» kome under press, og endå meir ettersom ein måtte tilpasse seg til fjernundervising under korona.

VÅGE: Ah, det studentorienterte har sine fordelar! Eg hugsar korleis nokre førelesarar kunne lese opp det same frå ein bunke gulna ark.

– De peikar på at studentane, som altså har vore elevlar, har teke med seg ordet «lærar» vidare i løpet. Men studentar har vore tidlegare elevlar før òg. Kan ikkje det at høgare utdanning har vorte ei masseutdanning, best forklåre bruken av ordet?

VÅGE: Eg er ikkje heilt med på det. I 1980-åra var det òg masse studentar utan at denne endringa kom.

– At lærar-ordet har kome inn sidan undervisinga har endra seg, slik at det dermed passar betre – det smakar for meg av ettersjonalisering?

VÅGE: Eg meiner ikkje at nemninga lærar i høgare utdanning har kome

I språkspalta har vi fast hjelp av to terminologar,
som uttalar seg berre på vegner av seg sjølve:

MARITA KRISTIANSEN er språkforskar ved Universitetet i Bergen og leiar for Språkrådets fagråd for fagspråk og språk i samfunn og høgare utdanning.

OLE KRISTIAN VÅGE er terminolog ved Nasjonalt senter for helsefagleg terminologi i Direktoratet for e-helse.

Kva ord eller spørsmål bør vi ta opp i språkspalta?
Send framlegg til kjetil.brottveit@forskerforum.no.

intensjonelt, men tettare kontakt med studentane kan nok dels forklåre den nye utbreiinga av ordet.

KRISTIANSEN: Eg reagerer på bruk av «lærar» i høgare utdanning, sidan det kan bere med seg ei misforståing av kva ein skal levere. Og det eg liker minst, er at studentane skal tenkje på seg som elevlar som spør om kva som er «lekse», for det spørsmålet har eg fått. Dersom undervisinga skal verte vellykka, er det viktig at dei kjem med ein eigeninnsats.

– Å ikkje ville verte omtalt som lærar, kan det òg henge saman med at ein er redd for statustap?

VÅGE: Motstanden kjem ikkje nødvendigvis av at ein vert nedvurdert, men heller at pakta med studenten vert utydeleg. Dette vokabularet frå vidaregåande skule kan skape misforståingar om kven som har ansvaret for læringa.

– Den amerikanske professoren Keith M. Parsons skreiv i *The Huffington Post*: «First, I am your professor, not your teacher. There is a difference. (...) It is no part of my job to make you learn. At university, learning is your job — and yours alone. My job is to lead you to the fountain of knowledge. Whether you drink deeply or only gargle is entirely up to you.» Er det dette du meiner?

VÅGE: Det er sterkt sagt, men det er dette eg tenkjer på.

– Skal vi oppsummere med at de føretrekkjer førelesar framfor lærar?

VÅGE: «Undervisar» er for meg eigna som eit meir allment overomgrep, men det er likevel framandt å snakke om «undervisaren min». Som underomgrep vil eg slå eit slag for «førelesar». Omgrepet bør vere fleksibelt nok til å tole at det tek opp i seg andre former for undervising enn den tradisjonelle førelesinga.

KRISTIANSEN: Eg òg lever godt med «førelesar» og tykkjer det berre er flott at ordet kan romme meir enn nokon som held foredrag. Det er mogeleg at han tulla altså, men kan eg fortelje noko? Ein gong for lenge sidan var eg på kino og fekk auga på ein av studentane, ein høg kar, i vestibulen. Gjett kva han sa?

«Å, der er frøken.»

♦ AV KJETIL A. BROTTVEIT

Koster EU-forskningen mer enn den smaker?

EUs satsinger på forskning og innovasjon blir stadig større og dyrere. Er Norge tjent med fortsatt deltagelse? spør Tore Li.

Under Stortingets budsjettbehandling i fjor høst ble det klart at Norge vil delta i EUs ramme-program for forskning og innovasjon – Horisont Europa – som startet opp i år og løper ut 2027. Stortinget bekreftet dette i vår da det samtykket i at rammeprogrammet inkluderes i EØS-avtalen. I tillegg til Horisont Europa skal Norge delta for fullt i andre EU-programmer som også er av stor betydning for Europas forskning og innovasjon, så som satsingene innen romvirksomhet, utdanning (Erasmus+), entreprenørskap, Digital Europa og Det europeiske forsvarsfondet. De to sistnevnte programmene er nye. Regjeringen har anslått at Norges deltagelse i Horisont Europa vil beløpe seg til 23 milliarder for hele programperioden, noe som betyr en årlig utgift på nærmere tre milliarder. Kostnadene til deltagelse i romprogrammene, Erasmus+, entreprenørskap, Digital Europe og Det europeiske forsvarsfondet vil samlet være på rundt 1,5 milliarder kroner årlig.

Økte kostnader

Liksom EU-samarbeidet generelt har det vært en langtidstrend at EUs forsknings- og innovasjonssamarbeid ikke bare øker i dybden i form av tettere integrering og mer penger, men også i bredden ved å innbefatte flere aktiviteter og sektorer. For Norge har det betydd økte kostnader ved å delta. I den grad EU skulle klare å omprioritere noen av sine midler henimot satsing på forskning og innovasjon, vil ikke Norge nytte godt av det siden vi står utenfor Unionens langtidsbudsjett. Det betyr at Norges inngangsbillett til EUs forsknings- og innovasjonssamarbeid er blitt stadig dyrere. Det er all grunn til å tro at denne utviklingen vil fortsette.

Da melder følgende spørsmål seg: Bør vi fortsatt være med på denne ferden? Eller koster deltagelsen i EUs forsknings- og innovasjonsprogrammer mer enn den smaker?

Mer krevende retur

Det er neppe til å komme forbi at økte utgifter kan gjøre det vanskeligere for Norge å få tilfredsstillende retur på det vi betaler inn. For

«Det beste hadde vært at vi tok steget fullt ut og meldte oss inn i EU.»

AV TORE LI,
Forskningspolitisk historiker
og løsarbeider

Horisont 2020 hadde regjeringen som mål at norske aktører skulle få tilbake to prosent av midlene fra de konkurranseutsatte midlene i rammeprogrammet. Dette målet er blitt nådd med en retur på rundt 2,25 prosent av midlene. Forsknings- og høyere utdanningsminister Henrik Asheim har sagt at Norge bør ha som mål å få igjen tre prosent av midlene fra Horisont Europa. Det er ambisiøst.

Hvorfor delta eller ikke?

Argumentene mot å delta i EUs forsknings- og innovasjonssamarbeid er ofte disse: Den norske forsknings- og innovasjonspolitikken blir i økende grad styrt av EUs prioriteringer, og de er ikke alltid helt sammenfallende med våre. Siden vi ikke er medlem av EU, har Norge begrenset innflytelse på den endelige utformingen av forsknings- og innovasjonsprogrammene som skjer i en dialog mellom EU-kommisjonen, Det europeiske rådet og Europaparlamentet. Økte kostnader til deltagelse vil nødvendigvis gå ut over budsjettene til nasjonale programmer. Man kan ikke påregne at økte utgifter bare kan finansieres gjennom utvidede budsjetttrimmer. Argumentene for deltagelse er gjennomgående disse: Norge har stort sett de samme utfordringene som det øvrige Europa, for eksempel knyttet til klimaomstilling, økonomisk utvikling og pandemibekjempelse. Dette er utfordringer som ikke kan løses gjennom norsk forskning og innovasjon alene, men må blant annet skje gjennom felles europeisk innsats. Deltagelse i EU-programmene gir tilgang til kompetanse og vitenskapelig infrastruktur som langt overgår norsk kapasitet og bredde. Det er viktig at Norge holder tritt med kunnskaps- og teknologifronten i et EU/EØS-marked som mottar om lag 70 prosent av vår eksport. Så trenger det heller ikke være noe motsetningsforhold mellom nasjonal innsats og EU-deltagelse. Gjennomgående hevder norske aktører seg godt på felt der Norge tradisjonelt har hatt solid vitenskapelig og teknologisk ballast. Økt satsing på «rene» nasjonale støtteordninger kan således gi større uttelling innenfor EU.

KRONIKK & DEBATT

Send debattinnlegg og kronikkforslag til kjetil.brottveit@forskerforum.no.

Maks lengde på kronikk: 9000 tegn med mellomrom. Honorar for trykte kronikker: kr 2000. Maks lengde på debattinnlegg: 7000 tegn med mellomrom, men kortere innlegg har større sjanse for å bli trykket. Debattinnlegg honoreres ikke.

Ingen rødgrønn EU-svekkelse

Dersom vi holder oss til Stortingets behandling av statsbudsjettet for 2021, vil ikke en eventuell rødgrønn regjering innebære en redusert deltagelse i EUs ramme-program for forskning og innovasjon. I utdannings- og forskningskomiteens innstilling understreket Arbeiderpartiet, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti «betydningen av EUs forskningsprogrammer og de betydelige muligheter som nå ligger i Erasmus+». De tre partiene mente videre «det var verdt å merke seg EUs tydelige prioritering av utdanning og forskning som virkemidler for grønn og rettferdig omstilling». Videre fremholdt de «at internasjonalt samarbeid generelt, og deltagelse i EUs ramme-program spesielt, er avgjørende i en verden der både de store samfunnsutfordringene, kunnskapen og løsningene er globale». Arbeiderpartiet, Senterpartiet og SV slutter også opp om EUs romprogrammer og Digital Europe. Foreløpig er det bare Arbeiderpartiet som er positiv til deltagelse i Det europeiske forsvarsfondet. Uansett, en rødgrønn regjering med støtte fra et stort flertall på Stortinget vil sikre solid deltagelse i EUs forsknings- og innovasjonsprogrammer de neste fire årene.

Løsere tilknytning fra 2028?

Imidlertid er det all grunn til å tro at den store diskusjonen vil komme når norske myndigheter skal vurdere programdeltagelse i EUs neste budsjettperiode fra 2028 til 2034. Vi må regne med at spørsmålet vil bli satt på dagsordenen etter stortingsvalget i 2025. Da kan Norge stå overfor verre dilemmaer enn hva vi har gjort til nå. Tradisjonen tro vil EU sikkert høyne ambisjonene for sine utdannings-, forsknings- og innovasjonsprogrammer, både i form av økte budsjetttrimmer samt nye aktiviteter. Samtidig blir det vanskeligere for Norge å betale seg ut av dilemmaene knyttet til deltagelse eller ikke, fordi budsjettprogrammene blir smalere grunnet fallende oljeinntekter og presserende samfunnsbehov, blant annet når det gjelder eldrebølge og klimaomstilling.

Delvis deltagelse?

I dag synes verken Sveits eller Storbritannia løser tilknytning til EUs rammeprogrammer å være forlokkende alternativ. Etter Brexit har EU vært opptatt av å markere at det koster å melde seg ut, og at det ikke er opplagt at britene kan få delta i de EU-programmer de ønsker.

Markeringen overfor britene har skapt usikkerhet knyttet til hvorvidt norske aktører vil få samme tilgang til EU-prosjektene som tidligere. Det samme har EUs økende vektlegging av å være vitenskapelig og teknologisk uavhengig på strategisk viktige områder som for eksempel kvanteberegning og romvirksomhet. Siden EØS-tilknytningen innebærer at Norge nå er tettere integrert med EU enn Storbritannia, har våre forskningsmiljøer foreløpig unngått å bli slått i hartkorn med britiske aktører. Imidlertid vil EU trolig se seg tjent med fortsatt deltagelse fra Storbritannia, et av verdens største FoU-land. Så lenge britene er villige til å betale for å være med slik Norge er, vil nok Brussel finne pragmatiske løsninger som gjør fortsatt tilnærmet full deltagelse mulig. Dersom Storbritannias løsere tilknytningsformer til EUs forsknings- og innovasjonsprogrammer etter hvert viser seg tilfredsstillende, kan disse fremstå som alternativ i den norske debatten. Det er grunn til å minne om at den norske deltagelsen i EUs rammeprogram ikke er innbakt i selve EØS-avtalen, men inngår som en del av det frivillige samarbeidet knyttet til denne. Det kan gjøre en løsere tilknytningsform mulig uten at det truer selve EØS-avtalen.

Det er allerede skapt en presedens for å vurdere en løsere norsk tilknytning til EUs rammeprogrammer for forskning og innovasjon. Før Norge fattet vedtak om å slutte seg til rammeprogrammet for 2014–2020 – Horisont 2020 – tok den daværende rødgrønne regjeringen initiativ til en vurdering av om Norge kunne hekte seg løsere – og således billigere – på EUs rammeprogrammer. Regjeringen konkluderte at Norge burde delta slik man hadde gjort siden 1994.

Norges geopolitiske plassering

Til tross for økte kostnader mener jeg det vil bli svært vanskelig for fremtidige norske storting og regjeringer å si nei til minst samme deltagelse i EUs forsknings- og innovasjonsprogrammer som tidligere. En ting er at argumentene for deltagelse i sum veier tyngre enn argumentene mot. Men EU-deltagelsen dreier seg om noe langt større enn forsknings- og innovasjonspolitik, nemlig om Norges geopolitiske plassering i en tid med et sterkt fremvoksende og autoritært Kina og et USA som i økende grad ser mot Asia snarere enn mot Europa. Slik sett kan Norge bli mer avhengig av vårt europeiske nærområde enn tidligere, ikke bare økonomisk, men også sikkerhetsmessig. Da ville det ikke være særlig klokt av søkkrike Norge å be om en løsere tilknytning til EU-samarbeidet fordi vi synes det er blitt for dyrt. En løsere tilknytning ville koste oss mer enn den smakte. Det beste hadde vært at vi tok steget fullt ut og meldte oss inn i EU, slik at vi fikk mer innflytelse på de beslutningene som allerede berører oss, men akkurat denne type deltagelse sitter nok lenger inne.

Gjesteskribentene skriver sant og subjektivt om forskning. De faste gjestene er John Peter Collett, Helga Eggebø, Oddveig Storstad og **Lorenz Khazaleh**.

Heller podkast enn pdf

Hvor er det blitt av forskerbloggerne, spurte jeg i en tidligere spalte. Kanskje de driver med podkaster i stedet, svarte Forskerforum-journalist Julia Loge i neste utgave. Helt riktig. Podkaster er blitt populære innen akademien, og jeg må innrømme at jeg i det siste har brukt mer tid på å lytte enn på å lese. Spesielt imponert er jeg over Antro-podden, podkasten til Norsk antropologisk forening, der Elisabeth Fosseli Olsen snakker med andre antropologer på en hverdagslig måte slik at også folk uten doktorgrad føler seg velkommen.

Forskerpodkastene jeg kjenner til, består av samtaler om et tema. Jeg skulle ønske at noen forskere lot seg inspirere av NRKs populære podkast Hele historien. Her fortelles historier på nesten antropologisk måte fra ståstedet til dem som opplevde den, på en såpass fengende måte at jeg på mine korona-spaserturer ofte har lagt inn en omvei for å høre ferdig en episode.

Her må det være et stort potensial for å bidra til en mer opplyst offentlig samtale – og til å fornye akademien? Kan ikke podkaster tenkes som en vanlig publiseringsform? Som en sender inn til et tidsskrift for eksempel? Eller som noe man lager som del av en master- eller doktorgrad?

Det høres livsfjernt ut, men sistnevnte har allerede skjedd et par ganger. «I did my thesis as a podcast», kunne master-

student Katie Shelly fortelle allerede i 2017. Hvordan kan tjenester designes slik at de kommer fattige mennesker til gode? Svaret gir hun i «Hele historien-stil» i podkasten «At Your Service». To år senere fikk vi den første ph.d.-avhandlingen i podkast-form av litteraturviter Anna Williams: My Gothic Dissertation. Både Shelly og Williams brukte podkast-formatet for å nå ut bredere med forskningen sin.

Hva med å gå et skritt lenger? Som nettbrukere vet vi at podkaster bare er én av mange måter for å fortelle mer rikholdige historier. Så: Hva med å sende inn en skikkelig interaktiv intellektuell opplevelse som tar pusten fra både professorer og folk flest?

Den trenger ikke være like avansert som Feral Atlas av den amerikanske antropologen Anna Tsing. Feral Atlas er en nettside som ser annerledes ut hver gang man åpner den. Istedenfor en innholdsfortegnelse ser vi små tegninger som flyter på skjermen. Hver av dem, når man klikker på dem, forteller en annen historie om nettsidens tema – menneskenes innflytelse på naturen – ved hjelp av video, musikk, kunst, dikt og feltrapporter. Prosjektet vakte stor oppmerksomhet. 59-åringen ble nylig kåret som en av årets største påvirkere innen kunst. Feral Atlas gir en pekepinn på hvordan framtidens bøker kan se ut. Feral Atlas er ikke «bare» en nettside, men en publisering som du finner

AV LORENZ KHAZALEH, sosialantropolog, f.t. tysklærer i Tyskland

i bokseksjonen i katalogen til Stanford University Press.

I 2021 er multimedia likevel fortsatt et nisjefenomen innen akademien. Trauste pdf-filer dominerer. Selv om det ikke nevnes eksplisitt, har det i flere år vært mulig å bruke multimedia på idunn.no, Universitetsforlagets plattform for tidsskrifter på nett. Denne muligheten blir nesten aldri brukt, forteller Nils Ivar Lahlum meg. Lahlum er redaksjonsleder for tidsskrift og åpen tilgang i Universitetsforlaget.

Kan Vega endre på det? Vega er navnet på et publiseringssystem som skal gjøre det enklere å bruke multimedia innen akademien. Vega har åpen kildekode og kan brukes gratis. Det er et prosjekt av miljøet rundt Cheryl E. Ball, redaktør i Kairos, kanskje det eneste nett-tidsskriftet som siden oppstarten i 1996 har vært konsekvent i å være åpent tilgjengelig og eksperimenterende. Utviklingen av Vega startet i 2015 sammen med aktører i Norge. Prosjektet er ikke dødt, forsikrer Ball i en e-post til meg. En første versjon vil bli offentliggjort allerede om et par måneder.

Kan ikke podkaster tenkes som en vanlig publiseringsform? Som noe man lager som del av en master- eller doktorgrad?

Hva med lektorene?

Virkelighetsoppfatningen til de fire gamle universitetene gjennomsyrrer UHRs rapport om stillingsstrukturen i akademiet, skriver Yngve Troye Nordkvelle.

STILLINGSSTRUKTUR: Anne Husebekk har tatt på seg å føre børa med staur som Arild Underdal og hans utvalg leverte til myndighetene og med oppdrag fra Universitets- og høyskolerådet (UHR) om å ta videre. (Anne Husebekk er leder i UHR og rektor ved UiT Norges arktiske universitet, red.anm.) Nok en gang er det

Av Yngve Troye Nordkvelle, professor i pedagogikk, Høgskolen i Innlandet.

stillingskategorier og karriereveier som er blitt analysert og forsøkt funnet svar på. Med i utvalget har UHR invitert Forskerforbundet,

Akademiet for yngre forskere og Komité for kjønnsbalanse og mangfold i forskning (Kif). Det er lett å se at en stor del av utvalget er

forankret i BOTT-alliansens (BOTT er et samarbeid mellom «de fire gamle universitetene» – i Bergen, Oslo, Trondheim og Tromsø, red. anm.) problemer, og at nye universiteters og høyskolars problemer har gått flertallet hus forbi. Det er imidlertid viktig at Forskerforbundet leverer viktige dissenser, og synes å reflektere behovene utenfor BOTT-horisonten.

Postdoktorer og forskere dominerer

En ting er at stillingskategorien postdoktor har fått så mye oppmerksomhet. Med 1650 i stillingskategorien er det en betydelig gruppe. Men den →

Urimelige lønnsforskjeller

Fakultetene skulle være av samme rang og verdighet. De store forskjellene i professorlønnene i ulike fag rokker ved dette prinsippet, skriver Erik Egeberg.

LØNN: Den 1. juli tikket det inn en melding fra Forskerforum med «nyheten» om at én professor tjente over én million mer enn en annen, eller mer bestemt: at forskjellen var fra under 700 000 til 1,7 millioner.

Det lød slett ikke bra. At ikke alle professorer gasjeres like godt, er ikke noe helt nytt, men særlig gammelt er det heller ikke. Da jeg for snart femti år siden fikk min første faste universitetsstilling, ble dosenter avlønnnet etter sjefsregulativet kl. 2 (og professorer etter kl. 4), og med statens regulativ diskuterte man ikke. Når vilkårene var de samme for alle, var det lett å avfinne seg med dem.

Men så begynte man å differensiere, noe som rimelig nok – i likhet med enhver forandring – vakte diskusjon: Hvem skulle få mer (eller mindre, men akkurat det siste snakket man ikke så mye om)? Et hovedkriterium skulle være «dyktighet», og det lyder rimelig, noe også hovedtillitsvalgt Belinda Skjæstad ved Universitetet i Oslo slutter

AV ERIK EGEBERG, professor emeritus, Tromsø

seg til: «Vi mener at de dyktigste skal få uttelling.» Men hun må straks konstatere: «Det er ikke alltid de dyktigste som har best lønn.» Og det er ikke så rart, for det finnes intet omforent (enn si objektivt) kriterium for en professors dyktighet.

Sprekker institusjonene?

En ting er at professorer ved samme institusjon har ulik – endog svært ulik – lønn, en annen og kanskje mer betenkelig at lønnsforskjellene later til å følge faglige grenser. Det er nemlig også noe ganske nytt. Riktignok har professorer i forskjellige fag hatt forskjellig inntekt, men ikke som universitetslærer. Det er en velkjent sak at Frederik Stang, som var et særdeles lovende professoremne, sa nei til universitetet fordi han ville tjene

bedre som advokat (og senere som statsminister). Professorlønnen ble ikke endret i den anledning, heller ikke for jus. Til grunn for universitetets hele virksomhet lå fundamen av 1824 (den første norske universitetsloven inneholdt vedtekter – *fundas* – for Det Kongelige Frederiks Universitet i Christiania, red.anm.), som riktignok lister fakultetene opp i tradisjonell rekkefølge: teologi, jus, medisin og filosofi, men som straks understreker at fakultetene er av samme rang og verdighet. Det er dette prinsipp dagens tilstand rokker ved. Eller rettere sagt: den prosess som på ganske få år har ført til dagens tilstand. Og som vil gå sin gang inntil en motkraft bremser den opp. Spørsmålet er hvor lenge institusjonene vil tåle lønsspennet før de sprekker.

Ikke forsker for lønnens skyld

Dette er først og fremst et problem for institusjonene selv og deres reelle eier – staten og dermed hele det norske samfunn. Men det er også et problem for Forskerforbundet, som risikerer å falle fra hverandre i særforbund for de enkelte fag dersom den dominerende felles identitet som forsker eller vitenskapelig medarbeider forsvinner. Det var denne identitet som førte til at det etter krigen lyktes å få økt forståelse for viten-

skapens betydning i samfunnet, og professorene kom opp i «samme lønn som ekspedisjonssjefer og fagdirektører under departementene». Og det gjaldt faktisk alle professorer, uavhengig av fag.

Senere er ikke utviklingen gått i forskernes favør. Jeg vet ikke hva en ekspedisjonssjef tjener i dag, men kan ikke forstille meg at det er på nivå med de laveste professorlønningene. Snarere det dobbelte? Nå er ikke penger det triveligste å diskutere, og det er ikke så altfor mye Forskerforum skriver om denne siden av Forskerforbundets virksomhet. Og det er vel heller intet menneske som er blitt forsker for lønnens skyld, for til store penger fører det adskillig lettere og enklere veier. Men lønnen er like fullt viktig som målestokk for samfunnets verdsettelse av ditt arbeid.

Avstand skaper problemer

Hva akter Forskerforbundet å gjøre for å komme ut av denne penible situasjonen? En professorlønn på 1,7 millioner er i og for seg ikke urimelig, de generelle faglige krav til en professor i hvilket som helst fag tatt i betraktning. Nei, det er avstanden til dem på bunnen som skaper problemene, og den avstanden må forbundet legge seg i selen for å minske, helst få helt bort. Hvilken strategi har man?

(Når det her er tale om «professor» og «universitet», er betegnelsene brukt representativt for hele forskningssystemet.)

Se også sak om professorlønn på s. 12.

«Det er avstanden til dem på bunnen som skaper problemene, og den avstanden må Forskerforbundet legge seg i selen for å minske, helst få helt bort. Hvilken strategi har man?»

er relativt marginal utenfor universitetene, omtrent 100 personer er postdoktorer i høyskolene. Ser vi nærmere på det, er det BOTT-ene som står for brorparten: 1326,35, mens de øvrige har 215. De nye universitetene har heller ikke noe «postdoktor-problem» med sine 84 postdoktorer, pent spredd. Det samme mønsteret viser seg med forskerkategorien. Av 1587 forskere er det BOTT-ene som står for det store flertallet: 1201,73 er ved de fire store, mens Oslomet med sine instituttvertakelser og Norges miljø- og biovitenskapelige universitet (NMBU) er de eneste utenfor BOTT som har en signifikant stab av forskere (153 og 117).

Marginale lektorer?

Den store gruppen av universitets- og høyskolelektorer, 3800 i hele landet, omtales meget knapt. Det kan skyldes at BOTT-ene i liten grad

estimerer stillingstypen, og dermed kan behandle hele kategorien som et unntak – som med overgangsordninger gradvis skal fordufte. Riktignok mener utvalget at det bør kunne ansettes høyskolelektorer og universitetslektorer i profesjonsfag, men hevder at behovet for å kunne undervise forskningsbasert er så stort at kategorien bør gå i glemmeboka. I denne logikken er det bare naturlig at man helst ser dosentstillingen også forsvinne.

Det store antallet postdoktorer tenker utvalget skal løses ved å kutte ned – drastisk formoder vi – og tilby fire- og seks-årskontrakter – i konkurranse med alle som gjør sin ph.d. ferdig. Normalen er at alle som ønsker ansettelse i høyere utdanning, må gjøre sin doktorgrad. Unntaket er de som skal betjene lavere studienivå i profesjonsstudiene. En fast kombinert stilling kan først oppnås

etter fire-seks års ytterligere midlertidighet.

Strukturell ulikhet

Utenfor BOTT-konteksten synes disse problemstillingene ganske underlige. Det store antallet postdoktorer og forskere skyldes etter mitt syn at universitetene i mange tiår har blitt bevilget så mye bedre økonomi og tatt en uforholdsmessig liten del av ansvaret for å utdanne alle andre grupper enn ph.d.-er. De øvrige institusjonene har ansatt svært mange lektorer nettopp for å løse dette problemet, uavhengig av profesjonstilhørighet eller ei. Vi snakker om den strukturelle ulikheten som myndighetene bare fører videre, og med denne utredningen vil BOTT-horisonten bli projisert på hele sektoren.

Progressivt forslag om lektorgrad

Utvalget ser nærmest bort fra at sektoren har nærmere 1000 ansatte førstelektorer, og som har fulgt en karrierevei som i ulike fasonger har vært beskrevet siden tidlig 1950-tall.

Da dosentstillingen ble etablert i 2006, var det en anerkjennelse av en meget viktig del av det akademiske arbeid som i dag besørger av høyskolelærere, lektorer, førstelektorer og dosenter, nær 5000 i tallet, ikke langt unna en tredel av alle som arbeider med undervisning i høyere utdanning. I dette perspektivet er det riktig å si at utvalget har gått på et anfall av hjemmeblindhet som både skuffer og morer.

Ett hederlig unntak ser vi likevel i Forskerforbundets dissenser. Deres forslag om å skape et rom for en doktorgrad som anerkjenner undervisning i høyere utdanning som profesjonsgrunnlag, er progressivt. Tittelen «lektorgrad» vil kunne sammenliknes med en «professional doctorate», som er svært utbredt i engelskspråklige land, men altså innrettet på det å være lærer i høyere utdanning. Dette ble etterspurt i Vøllestadutvalgets utredning, og oversatt av Underdalutvalget. Vi venter spent på å lese høringsuttalelser fra det ganske land.

«Utvalget har gått på et anfall av hjemmeblindhet som både skuffer og morer.»

En kort introduksjon

I denne nye serien gir noen av landets fremste historikere faglig oppdaterte innføringer i sentrale temaer innenfor norsk og internasjonal historie.

Bøkene retter seg både mot studenter og et allment publikum.

Les mer om *En kort introduksjon*-serien og kommende utgivelser på cda.no.

ÇAPPELEN DAMM AKADEMISK

formidling
av kunnskap
vårt ansvar
siden 1829

Vi trenger de nordnorske arkivarene

Heldigvis ønsker stadig flere å bli kjent med kvenenes historie. Da trenger vi arkivarer og historikere med kunnskap om denne delen av Norges historie, skriver Vilde Christoffersen Walsø.

AV VILDE CHRISTOFFERSEN WALSO, kven, arkivar og nestleder i Norske kveners forbund – Ruijan kvääniliitto

ARKIV: Jeg ble bekymret da jeg leste leserinnlegget fra Lill-Karin Elvestad i Nordnorsk debatt og Forskerforum om manglende tilgjengelighet til lesesalen ved Statsarkivet Tromsø.

I Norske kveners forbund – Ruijan kvääniliitto – blir vi jevnlig kontaktet av folk som har oppdagat at de er kvenske etter søk i digitaliserte folketellinger og kirkebøker. Det var også slik jeg selv fikk bekreftet at familien min er kvensk, og jeg er svært glad for at Arkivverket har gjort dette arkivmaterialet tilgjengelig gjennom Digitalarkivet.

Liten kunnskap om kvenene

I «Kva skjer når historikarane går av?» publisert 14. juni på Forskerforum.no får man vite at den manglende tilgjengeligheten er en følge av nedbemanning ved Statsarkivet i Tromsø og omorganisering i Arkivverket. Riksarkivar Inga Bolstad forteller at nå skal ansatte andre steder i landet svare brukere som henvender seg med spørsmål om arkivmateriale som oppbevares ved Statsarkivet i Tromsø. Jeg tviler ikke på at de ansatte ved de andre statsarkivene er både serviceinnstilte og positive til de nasjonale

minoritetene, men mine erfaringer er at kunnskapen om kvenene er forsvinnende liten blant befolkningen sør for Troms. Hvis denne praksisen skal dominere, ser jeg mørkt på forholdene for forskning på og formidling av kvenske kilder og kvensk historie i framtiden.

Tilgang til fagpersoner

Bolstad svarer i et eget leserinnlegg på Elvestads bekymringer, blant annet med at «[v]i mener at folk skal slippe å måtte reise til både Tromsø og Oslo for å få tilgang til de mest sentrale kildene til Norges historie». Her overser Bolstad noe vesentlig. Det handler ikke bare om tilgang til arkivdokumentene, men også om tilgang til de historikerne og arkivarene som sitter med den nødvendige kompetansen for å forstå innholdet i dokumentene.

For å være i stand til å bruke det kvenske arkivmaterialet som kilder til historien vår er det ikke tilstrek-

kelig å skanne et utvalg dokumenter. De fleste studenter, forskere og privatpersoner som ønsker å bruke de kvenske arkivdokumentene, er avhengige av veiledning og støtte i tolkningen fra noen som har historie- og arkivkompetanse, kunnskap om det nordnorske og kvenske samfunnet og kjennskap til kvensk språk. Det finnes dessverre svært få med denne kompetansen, og de holder hovedsakelig til i Troms og Finnmark.

En fortiet historie

Den kvenske historien har vært fortiet i flere generasjoner. Heldigvis ønsker stadig flere å bli kjent med denne delen av Nord-Norges og Norges historie, men da trenger vi arkivarer og historikere med kunnskap om kvenene og vår historie. Uten dem vil det bli vanskelig, for ikke å si umulig, å ta i bruk de kvenske kildene og formidle den kvenske historien.

«For å være i stand til å bruke det kvenske arkivmaterialet som kilder til historien vår, er det ikke tilstrekkelig å skanne et utvalg dokumenter.»

Nordea

Medlemstilbud på billån fra Nordea!

Som medlem av Forskerforbundet får du et av Norges beste billån. Nå med en rente fra 2,85%.

Priseksempel: Eff.rente 4,36 % kr 150.000 o/5 år, etableringsgebyr kr 2.000,-. Tot. Kr 166.860,-

Sjekk mulighetene dine for å få billån på nordea.no/billån

FORSKER
FORBUNDET

Forskningspolitisk seminar 2021: Forskeren i fokus

Hun utvikler framtidens vaksiner. Han utdanner sykepleierne som skal sette dem. Først må de bare ...

Alle er enige om at forskning og utdanning skal løse de store samfunnsutfordringene. Men har vi egentlig lagt til rette for at forskerne og underviserne kan gjøre den store jobben?

Vi ønsker velkommen til Forskningspolitisk seminar tirsdag 9. november 2021 på Radisson Blu Scandinavia Hotel, Holbergs plass, Oslo. På seminaret legger Forskerforbundet fram en egen forskermelding som gjør opp status for forskeren i 2021. Sammen med de viktigste aktørene innen forskning og høyere utdanning, tar vi debatten om hva som skal til for at forskerne og underviserne virkelig kan lykkes. Program og påmeldingsinformasjon vil du snart finne på forskerforbundet.no.

Dro på digital lokallagstur

Pandemien satte en stopper for reisevirksomheten, men Forskerforbundets nestleder Kristin Dæhli har brukt våren på digitale møter med lokallagene.

Et møte med Forskerforbundet ved Stavanger Museum 28. juni ble det foreløpig siste i nestlederens digitale lokallagstur, som har sendt henne landet rundt i møter med lokallag innenfor arkiv, bibliotek og museum, helse, forvaltning, instituttsektor og akademia.

– Gjennom det siste året har vi savnet kontakten med lokallagene våre. Vanligvis er vi jo mye ute og reiser, og møter lokallagene der de er. I tillegg møter vi tillitsvalgte på kurs og seminarer, men de har også vært avlyst det siste året. Digitale møter kan ikke erstatte slike møteplasser, men det har vært veldig nyttig og veldig hyggelig å møte så

mange forskjellige lokallag de siste månedene, sier Dæhli. Hun er imponert over innsatsen som er lagt ned i et vanskelig år.

Hjernekraftprisen 2021

Send inn ditt bidrag til Hjernekraftprisen 2021! Siste frist for innsending av bidrag er fredag 3. september. Prisen er en formidlingspris og alle medlemmer kan sende inn bidrag uavhengig av stilling og arbeidssted. Prisen er på til sammen 200 000 kr. og tildeles én eller flere vinnere.

Formålet med Hjernekraftprisen er å synliggjøre hvilken rolle forsknings- og utviklingsarbeid har i samfunnet og hvilken viktig jobb våre medlemmer gjør på mange områder. Bidraget skal være en fortelling om hvorfor forskning og utviklingsarbeid (FoU) er viktig og hvilken betydning det har for samfunnet.

Bidrag kan formuleres i ulike sjangre og medier; i form av en kronikk, et essay, en video, i bilder, eller på andre måter som er egnet til å få frem betydningen av FoU-aktivitet. Bidrag kan sendes til post@forskerforbundet.no.

Unios verneombudspris

Unios verneombudspris skal deles ut på Verneombudskonferansen 2021, som arrangeres 26.–27. oktober. Med denne prisen ønsker Unio å løfte fram den viktige rollen verneombudene har i arbeidslivet. Prisen deles ut til et verneombud som har gjort en særskilt innsats i rollen. Det er fjerde gang verneombudsprisen deles ut.

«Årets verneombud» tildeles: Et verneombud som gjennom sitt verv har lagt ned en særskilt innsats for å ivareta arbeidstagerens interesser i saker som angår arbeidsmiljøet på arbeidsplassen.

Hvem synes du bør bli årets vinner av verneombudsprisen? Alle verneombud og hovedverneombud kan nomineres som kandidater. Begrunnede forslag til kandidater sendes til verneombud@unio.no senest 10. september.

Boliglån fra 1,19 % hos Nordea Direct

Visste du at medlemmer i Forskerforbundet får en av Norges laveste renter på boliglån, i tillegg til flere andre fordeler gjennom banktilbudet i Nordea Direct? Dette er dine medlemspriser:

- Boligstart til 1,19 % nom. rente – til din første bolig
- Boliglån Ung 1,25 % nom. rente – for deg under 34 år
- Ordinært boliglån til 1,35 % nom. rente
- Medlemspris på billån hos Nordea – rente fra 2,85 %

Det er enkelt å flytte boliglånet ditt til Nordea Direct, og du betaler ingenting i etableringsgebyr. Søknaden tar kun noen få minutter og banken tar seg av resten for deg. Les mer om fordelene og sjekk hva du kan spare på nordeadirect.no.

For an Education-led Recovery!

European Trade Union Committee for Education (ETUCE) representerer fagforeninger innen utdanning i 51 europeiske land, med til sammen 11 millioner medlemmer. 5. og 6. juli arrangerte ETUCE en ekstraordinær digital konferanse under overskriften «For an Education-led Recovery».

Konferansen samlet 200 fagforeningskollegaer fra organisasjoner i hele Europa. Forskerforbundet deltok med nestleder Kristin Dæhli og fagsjef Jorunn Dahl Norgård.

– Politikken som nå er vedtatt er et godt utgangspunkt for ETUCE sitt videre arbeid, særlig med tanke på medbestemmelse og påvirkning på europeisk nivå, mener Kristin Dæhli. Hun understreker verdien av tett europeisk samarbeid.

Fakta om Forskerforbundet

- **Forskerforbundet** er landets største og ledende fag- og interesseorganisasjon for ansatte i forskning, høyere utdanning og kunnskapsformidling.
- **Forskerforbundet** har nærmere 24 000 medlemmer og er tilsluttet Unio – hovedorganisasjonen for universitets- og høyskoleutdannende.
- **Forskerforbundet** arbeider for høyere lønn og bedre arbeidsvilkår for medlemmene.

Kurs og seminarer

Tillitsvalgtopplæring og seminarvirksomhet tilhører vår kjerneaktivitet, og er en viktig forutsetning for arbeidet i Forskerforbundet. Høsten 2021 tilbyr vi igjen en del kurs med fysisk oppmøte, samtidig som vi fortsetter med mange digitale kurs. Alle med verv i lokallag og foreninger kan melde seg på våre kurs og seminar.

Følg med på våre nettsider for oppdatert kursprogram: forskerforbundet.no/kurs.

Verv en kollega

Kjenner du noen som kan bli medlem i Forskerforbundet? Verv en kollega i dag og få vervepoeng som kan tas ut i form av gavekort. Jo flere du verver, jo mer får du i premie: 500 kr. for ett nytt medlem, 1 500 kr. for to, og deretter 500 kr. for hvert ekstra medlem du verver. På Min side finner du oversikt over dine vervinger og din poengsaldo.

**FORSKER
FORBUNDET**

Følg oss!

facebook.com/forskerforbundet
twitter.com/Forsker

@forskerforbund

Det er vervetid!

Norge åpner opp igjen, studentene strømmer tilbake til campus, og mange nyansatte har sine første dager til stede på jobb. Dette er tiden for å verve nye medlemmer.

Forskerforbundet nærmer seg 24.000 medlemmer, og både medlem nummer 24.000 og ververen vinner en flott elsykkel. Men det er bare én grunn til å verve nye medlemmer, forteller seniorrådgiver Synne Freberg, som jobber med rekruttering i Forskerforbundets sekretariat.

– Jo flere vi er, jo sterkere blir vi. Så enkelt er det. Både hvert enkelt lokallag og Forskerforbundet som organisasjon får større tyngde når flere blir med. Nye medlemmer øker muligheten for gjennomslag, sier hun.

En fersk undersøkelse fra Arbeidsforskningsinstituttet ved OsloMet, viser at flere arbeidstakere nå er positive til å organisere seg. Freberg tror det har sammenheng med koronakrisen.

– Å være en del av et fagforbund lønner seg alltid, men viktigheten av å være fagorganisert blir ekstra tydelig når det dukker opp kriser. Med høyere arbeidsledighet og større usikkerhet, ser flere verdien av et fagforeningsmedlemskap. Så dette er en god anledning til å ta en prat med uorganiserte ansatte, understreker Freberg.

Hun minner om at det venter gavekort til alle som verver nye medlemmer, og at lokallagene kan henvende seg til Forskerforbundet sentralt for å bestille vervemateriell eller få hjelp til arrangementer.

– Vi har brosjyrer rettet mot ulike yrkesgrupper, profileringsartikler og gode tips og råd. Men det viktigste tipset er dette: Våg å spørre! Den viktigste grunnen til at noen er uorganiserte, er at de aldri har blitt spurt, avslutter hun.

↓ Ina Halle-Knutzen, tillitsvalgt ved Interkommunalt arkiv på Kongsberg, informerer alltid nyansatte om muligheten til å bli en del av Forskerforbundets lokallag.

Tips fra tre superververe

TONY BURNER

tillitsvalgt ved Universitetet i Sørøst-Norge

Jeg sørger for å presentere meg for nytilsatte, spørre dem om de er organisert og fortelle dem om Forskerforbundet dersom de ikke er organisert eller ønsker å bytte fagforening til oss som er den største fagforeninga ved USN. Jeg har også stand på campus en eller to ganger i året, hvor også studenter får informasjon og kan verves.

INA HALLE-KNUTZEN

tillitsvalgt ved Interkommunalt arkiv på Kongsberg

For å håndtere den økte arbeidsmengden har vi rekruttert mange nye medarbeidere på kort tid. Vi er nå ca. 40 ansatte. Jeg har informert alle nyansatte om muligheten til å bli en del av Forskerforbundets lokallag. Nyansatte har også fått informasjonsbrosjyren «Fagorganisasjonen for kunnskapsarbeidere i ABM-sektoren» som dere har utarbeidet. Forskerforbundets sekretariat kom også til Kongsberg og informerte om Forskerforbundet og det å være fagorganisert på et seminar vi arrangerte med kolleger fra Fylkesarkivet i Sogn og Fjordane og IKA Møre og Romsdal.

BRYNJAR KULSET

tillitsvalgt ved Nasjonalbiblioteket, Mo i Rana

Forskerforbundet ved Nasjonalbiblioteket har stor aktivitet og er derfor godt synlig blant ansatte både i Mo i Rana og i Oslo. Dette er kanskje den viktigste årsaken til at mange nyansatte melder seg inn. Noen kommer faktisk og banker på kontordøra mi og spør om de kan få være med. Jeg liker å ha kontakt med medlemmer og ansatte fra forskjellige fagmiljøer i NB, og kommer ofte i kontakt med nyansatte. For meg er det naturlig å spørre om de ønsker å bli med i Forskerforbundet og de fleste synes det er flott at de blir spurt.

Nå er det de langtids- utdannedes tur

«Vårens vakreste eventyr» kalles de gjerne, de sentrale tariffoppgjørene mellom partene i norsk arbeidsliv. Men *høstens vakreste eventyr* er minst like vakkert: de lokale lønnsforhandlingene ute på arbeidsplassene, som foregår i mange av Forskerforbundets lokallag i disse dager. Lite er viktigere for å ta vare på den norske modellen, som sikrer oss et trygt og velfungerende arbeidsliv.

Høstens vakreste eventyr er også tøffe og krevende forhandlinger som krever mye av våre tillitsvalgte. Lønnskrav skal samles inn, statistikk finnes fram, argumenter skal spisses, allianser skal skapes. Det er et stort ansvar å ivareta interessene til hvert enkelt medlem.

Målet er at alle medlemmer skal få et best mulig lønnsoppgjør, som står i forhold til den utdanningen de har og den viktige jobben de gjør for samfunnet vårt.

Bekymret over lønnsutviklingen

Det er viktig for oss å få på plass gode lokale oppgjør i høst. Lønnsutviklingen for de langtidsutdannede er ikke akseptabel. I staten henger de bak gjennomsnittet i hele statlig sektor fire av de fem siste årene. Den samlede lønnsøkningen for de langtidsutdannede er på ca. 11 prosent de siste fem årene, mens staten for øvrig ligger på 13 prosent. Enda høyere ligger ledere i staten, som har fått en lønnsvekst på 16 prosent. Vi har altså et gap å tette.

En viktig grunn til dette gapet i statlig sektor er den såkalte «glidningen». I det sentrale lønnsoppgjøret i staten har vi en stor, felles regning som skal betales i oppstarten av hvert lønnsoppgjør, som er regningen for ekstrakostnader til lønn i staten. Noen virksomheter er nemlig gode til å ivareta lønnsutviklingen til sine ansatte – og betaler gladelig for merarbeid, forskjøvet arbeidstid, kompetanseutvikling, med mer – og kan til og med finne på å legge ekstra penger i den lokale potten. Det blir det glidning av! Forsvaret er et eksempel på en virksomhet som skaper stor glidning. Universitets- og høyskolesektoren er et eksempel på det motsatte.

Når glidningen er stor, blir det mindre penger til fordeling. Resultatet er at de langtidsutdannede år etter år må betale regningen for en lønnsfest de ikke selv får ta del i.

Institusjonslederne må på banen

Institusjonslederne innenfor forskning og høyere utdanning sitter på en viktig del av løsningen. De må rett og slett begynne å betale forskerne og kunnskapsarbeiderne sine for jobben de gjør. Vi vet for eksempel at de vitenskapelig ansatte jobber mye gratis fordi arbeidsoppgavene ikke lar seg løse innenfor normalarbeidsdagen. Over halvparten oppgir at de normalt jobber mer enn fem timer ut over normal arbeidsuke, men slikt merarbeid kompenseres sjelden eller aldri. Under pandemien har mange måttet arbeide mye ekstra. 70 prosent av alle ansatte hadde endringer i arbeidsmengde eller arbeidstid, men under ti prosent har fått overtidspålegg eller annen form for økonomisk kompensasjon. Det er ikke akseptabelt.

Dette er bakteppet for årets lokale lønnsforhandlinger, som gir sterke argumenter for hvorfor institusjonene må legge penger i den lokale potten.

AV GURO ELISABETH LIND (leder)
og KRISTIN DÆHLI (nestleder) i Forskerforbundet

«Målet er at alle medlemmer skal få et best mulig lønnsoppgjør, som står i forhold til den utdanningen de har og den viktige jobben de gjør for samfunnet vårt.»

Det er gledelig å se at noen av institusjonslederne allerede er på ballen! Sist ut var rektor ved NTNU, Anne Borg, som la 23,4 millioner ekstra i lokal pott, «med ønske om å bidra til en rimelig lønnsøkning for sine ansatte». Godt at noen har skjønnet det. Vi håper flere følger hennes eksempel!

Behov for balanse

Til slutt: I de lokale lønnsforhandlingene må det være de langtidsutdannedes tur. I de sentrale lønnsforhandlingene i vår sørget en allianse av staten, LO og YS for at det var de med korte utdanninger som fikk den høyeste lønnsveksten. Disse gruppene er altså allerede prioritert i årets oppgjør. De lokale lønnsforhandlingene må sørge for en bedre balanse. Derfor er det de med lengst utdanning som må prioriteres i høst. Vi ønsker alle våre tillitsvalgte lykke til i et viktig og krevende arbeid.

Følg med på

forskerforum.no

ARBEIDSLIV

UTDANNING

ingen etter

kollektivitet

Arbeidstakere sparer 3,5 timer i uken på

å ha hjemmekontor. Dette bruker de

tide

POLITIKK

Hun vil legge ned all oljeutdanning i Norge

ARBEIDSLIV

Slik blir reglane for heimekontor etter korona

ARBEIDSLIV

BI har sluttet med rene forskerstillinger. Det kan ødelegge for oppdragsforskningen, frykter BI-professor.

ARBEIDSLIV

Rektor vil belønne